Юрій Нестеренко

Пацифісти

- Ми виграли джекпот! - збуджено оголосив Кларк з порогу апаратного відсіку.

- Ну, можна й так сказати, - байдужно відгукнувся Стівенсон, продовжуючи сидіти спиною до нього та витріщати очі в екран, яким вже бозна-яким разом бігли рядки діагностики. - Якщо вірити офіційним документам виробника, ймовірність спонтанної декогеренції під час гіперстрибка - щось біля однієї мільйонної. Не кожному так щастить, еге ж.

- Це якщо вона дійсно спонтанна, - холодно уточнив Кларк. - Якщо проходити щорічну інспекцію в сертифікованому центрі, згідно з інструкцією, а не...

- Не починай знову, - поморщився Стівенсон. - Ти теж був не проти зекономити на цих дурних інспекціях. А зараз твоє ниття не допоможе мені шукати несправність.

- Ти шукаєш її вже другу добу, - нагадав Кларк. - І навіть якщо знайдеш, що далі? Це ж гіперпривод, а не мотор човна твого дідуся. Його не полагодиш за допомогою ізострічки та паяльника.

- Дякую, що прийшов повідомити мені цю вкрай свіжу новину. Щось ще?

- Взагалі-то, так. Я з цього почав. І якби ти слухав, а не став одразу бурчати...

- Це *я* став бурчати?

- Коротше! - втратив терпіння Кларк. - Поки ти тут марно ганяєш нанороботи десятим колом, я знайшов планету. Придатну для життя.

Цього разу Стівенсон все ж таки повернувся до компаньйона.

- Не жартуй так, Кларкі, - сказав він. - Ми визначили наші координати ще вчора. Помилки бути не може. У цього паскудного карлика взагалі нема планет, а тим паче - населених.

- Твоя біда, Чаку, - повчально промовив Кларк, - в тому, що ти занадто віриш, що чогось не може бути. Не може відмовити гіпердвигун під час стрибка, не може бути планети, якщо її нема на мапах... Ходімо до рубки, і я покажу тобі те, чого не може бути.

Стівенсон з неочікуваною спритністю вибрався з тісного технічного лазу та прослідував за компаньйоном. Хвилину потому він вже дивився на збільшене зображення крихітної бульбашки на краю червоного зоряного диска та стовпчик розрахованих комп'ютером параметрів. Без жодного сумніву, це була планета земного типу, у зоні, придатній для життя, містила кисень та водяні пари. А якщо є вільний кисень, це означає, що є і життя. У ненаселених світах кисень зустрічається лише у зв'язаному стані.

І це означало, що вперше з того часу, як їх аварійно викинуло у континуум в буквальному сенсі посеред ніде, в них з'явилася надія.

- І все одно не розумію, - бурмотів Стівенсон, дивлячись на екран. - Ми, звісно, у чорта на рогах. У цієї паскудної зірки нема навіть імені, лише номер. Але це все ж таки не за межами дослідженого космосу! Не може бути, щоб ми були тут першими. І не може бути, щоб ті, хто тут були до нас, проґавили планету з біосферою на низькій орбіті! Буває, що не помічають якусь каменюку, що бовтається за сотню астроодиниць від своєї зірки, але щоб ось так...

- Я ж кажу - це джекпот! Я гадки не маю, чому її не знайшли раніше, але - ти ж розумієш, що нам належить, як першовідкривачам?

- Еге ж. Років через сто п’ятдесят, коли наш сигнал біди дістанеться найближчої бази.

Без працюючого гіпердивгуна єдиним засобом зв'язку для них залишалось звичайне радіо. Не кращий варіант на периферії опанованого космосу, де відстані між населеними світами складають десятки парсеків.

- Може, й раніше, - оптимістично заперечив Кларк. - Можливо хтось ще сюди навідається за цей час.

- Ніхто добровільно не полетить до зірки, у якої за всіма каталогами нічого нема. А не добровільно, я вже сказав, один на мільйон... та й до чого нам інші такі ж невдахи?

- Ось знов ти зарікаєшся. Та й потім, може, тобі все ж таки вдасться полагодити хоча б контур, що забезпечує гіперзв'язок.

- Не подобаються мені речі, які я не розумію, - похитав головою Стівенсон. - Це... те ж саме, що й самородок, лежачий посеред вулиці. Не найбільш людної, але все ж. Такого просто не буває. А якщо все ж таки є, то цей самородок лежить там не просто так, і не просто так його ніхто не підбирає...

- Так чи інакше, ми летимо туди, - твердо заявив Кларк. - Я не збираюся сто п'ятдесят років бовтатися у відкритому космосі, тим паче у твоїй компанії. Не кажучи вже про те, що системи життєзабезпечення стільки не протягнуть.

На останній пункт Стівенсон не мав чим заперечити. Їхній крихітний кораблик дійсно не був розрахований на автономний дрейф та був оснащений лише найпримітивнішою системою регенерації. Поза придатного для життя світу вони могли розраховувати якнайбільше на декілька місяців.

Мінімальний розрахований час польоту до планети на досвітловій тязі становив три дні. Правда, це означало, що на розгін та гальмування буде витрачено усе пальне без залишку. Але більше в цій системі їм усе одно не було на що його витрачати.

Наприкінці другого дня, коли обидва компаньйони вже спали, довіривши гальмування комп'ютеру, їх розбудив сигнал екстреного виклику.

Стівенсон перший ввалився до рубки, спрямовуючи погляд на голографічний екран. Те, що він там побачив, йому зовсім не сподобалось.

Слідом, позіхаючи у весь рот, на порозі з'явився Кларк. Його завжди було важко добудитися, поки він не прокидався сам.

- Що там? - спитав він тоном сомнамбули. - Інший корабель? В нас гості?

- Ні, - похмуро відповів Стівенсон. - Я знав, що ця планета тут не до добра.

Кларк ще раз позіхнув, підійшов ближче, обперся руками на пульт, немов побоюючись, що інакше засне стоячи.

- Планета? Що не так з планетою?

- Ось, - Стівенсон ткнув пальцем у тривимірне зображення. - Ти ж знаєш, що це таке? Годі спати, в нас проблема!

- Сигнатура... бую... забороненої зони, - Кларк покліпав очима та, нарешті, остаточно прокинувся. Декілька секунд він вивчав пульсуючу червоним сферу, в центрі якої темніла маленька кулька планети. - Ти хочеш сказати, що...

Стівенсон, нічого не кажучи, увімкнув голосовий режим.

- ...вага, заборонена зона. Координати... - голос автомата перерахував цифри, проте, об'ємна картина, що висіла над пультом, була більш наочною. - Усім космічним суднам заборонено вхід у зону на основі постанови Ради Федерації №5198/0A23. Порушники будуть покарані. Achtung, die Verbotszone. Koordinaten...

- Виходить, ми все ж таки тут не перші, - констатував Кларк.

- Я попереджав.

- Планету відкрила ще Федерація. Тобто, це було принаймні двісті років тому...

- Еге ж. Відкрила, а потім закрила.

- І вичистила з каталогів? Але ж це неможливо! Вона все одно повинна була там залишитися, нехай і як заборонена!

- Еге ж, і хто тепер занадто вірить в неможливість? - усміхнувся Стівенсон. - Насправді, може, у військових лоціях вона й збереглася. Але ми користуємося цивільними. А може... ну, це ж Федерація. Від неї будь-якої капості можна було очікувати. Може, вони хакнули міжпланетні бази даних, щоб дійсно вичистити цю планету звідусіль.

- І не залишилось жодної резервної копії? - Кларк зробив скептичну пику. - Ось це дійсно неможливо... ну, скажімо так - дуже малоймовірно.

Стівенсон знизав плечима: - Ну, або сунули хабаря, кому треба. У цьому вони також були великими майстрами.

- Мені ось ще що незрозуміло, - продовжував Кларк. - Чому лише зараз? Сигнальні буї повинні працювати в безперервному режимі. Ми повинні були засікти його одразу, як випали у континуум.

- Може, там щось розладилось за двісті років.

- Але ти так не думаєш.

- Ні. Я думаю, що він чекав до останнього, що ми пролетимо повз та не звернемо уваги на планету. І лише коли стало остаточно очевидно, що це не так...

- Це не відповідає правилам міжпланетної навігації. І двісті років тому не відповідало.

- Це Федерація, - знов нагадав Стівенсон.

- Як скоро ми перетнемо межу зони?

- Якщо й надалі гальмуватимемо в тому ж режимі - через три години.

- У нас ще вистачить пального, щоб відвернути?

- Так. Але що потім? Подихати з голоду в космосі?

- Питання, як я розумію, - роздумливо вимовив Кларк, - розподіляється на юридичний та фактичний аспект. Юридично Федерація розпалася 160 років тому. Але її майно успадкувала ціла купа фізичних та юридичних осіб. Тобто, формально у цієї планети

досі є володар, і усі введені стосовно неї заборони діють, поки їх не скасував поточний власник. Але в нас надзвичайна ситуація, що загрожує життю, що дає нам пріоритет над будь-якими інструкціями та заборонами. І це підводить нас до фактичного боку питання...

- Зіб'ють нас чи не зіб'ють, - похмуро завершив Стівенсон.

- Саме так. Взагалі-то атакувати корабель, що передає сигнал біди - міжпланетний злочин принаймні поки він не становить прямої та явної загрози для життя розумних істот...

- Отож, - кивнув Стівенсон. - Під це виключення за бажанням можна підверстати будь-що. Мов, ішли прямим курсом на зіткнення з якоюсь пілотованою станцією - а потім спробуй довести, що тебе розпилили неправомірно...

- Гадаєш, там ще залишилось щось пілотоване?

- Чому б ні. Планета придатна для життя. Та й згодом, справа навіть не в тому, що там залишилося зараз, а в тому, яку програму отримали бойові автомати два сторіччя тому.

- Якщо вони там були, звісно. Я маю на увазі - що приймають рішення самостійно.

- Запросто могли бути.

- Авжеж. Як ти кажеш, це ж Федерація... А що це взагалі за постанова, як її там, 5198/0A23? Вона в нас є?

- Взагалі я скачував на комп повну базу правових актів, що діють у космосі. Зараз подивимось... - Стівенсон ввів номер та витріщився на екран. - Гмм...

- Що там?

- Лише номер та дата прийняття. Так, це двісті років тому. Двісті три, якщо бути точним. Але тексту нема.

- Чому?

- Засекречений. Як і в усіх актах Федерації з кодом 0A.

- Що за маячня! - обурився Кларк. - Федерації нема вже 160 років! А текст досі засекречений?!

- Вочевидь, розсекретити його так ніхто і не потурбувався, - знизав плечима Стівенсон.

Кларк, заклавши руки за спину, роздивлявся збільшене зображення планети. З такої відстані оптика корабля вже дозволяла чітко бачити контури морів та континентів навіть на нічному боці, що тьмяно освітлювався місцевим місяцем. З космосу планета - блакитна, як і будь-який водно-кисневий світ - виглядала досить мирно та привабливо, особливо вузький денний серп. На неосвітленому боці, проте, не було видно жодних вогнів, не враховуючи нічних гроз.

Радіоефір - за винятком автоматичних сигналів буя - теж мовчав.

- Здається, я знаю, що це за планета, - вимовив Кларк.

- Справді?

- Тимур.

- Тимор?

- Тимур. Був такий азійський завойовник у середньовіччі. А у Федерації певний час це було досить популярне ім'я.

- Авжеж. Дай спробую, і на цьому Тимурі у Федерації розміщувалось щось дуже військове?

- Саме так. Полігон, де тестувалися новітні розробки. Звичайно, таких полігонів у них було багато. Але цей загнали на самий край дослідженого космосу. Чи навіть за край, станом на той момент.

- Тобто сюди? Звідки тобі взагалі про це відомо?

- Так, натрапив у Мережі на одну байку, - зізнався Кларк. - Жодних координат там, звісно, не було вказано.

- О, так, надійне джерело!

- На той час я поставився до неї саме як до байки, якщо це тебе втішить. Навіть зараз згадав не одразу. Але, сам знаєш, у космосі не так багато придатних для життя планет.

І якщо одна з них бовтається безхазяйною вже два сторіччя, а поруч з нею ось такий буй, то це наводить на думки...

- І чим же таким займалися на цьому полігоні? Виводили суперсолдатів?

- Ти також читав цю історію?

- Просто дев'ять десятих усіх історій про таємні експерименти починаються саме так. "Вони намагалися створити суперсолдатів, але щось пішло не так, і монстри вирвалися з-під контролю..."

- Ну, взагалі-то так воно й було, і нічого смішного тут нема. Це ж було одразу після Флоріанського інциденту, коли усі кинулися повертати до армії людей. Ти знаєш, що таке Флоріанський інцидент?

- Ні, звісно, - похитав головою Стівенсон, - я ніколи не забивав собі мозок усіляким історичним лайном, віддаючи перевагу завантаженню туди лише навичок пілотування... Кларкі, припини поводитись як персонаж бісового фантастичного оповідання, який розповідає своїм товаришам усім відомі речі лише для того, щоб повідати про них читачу! Звісно, я знаю, що таке Флоріанський інцидент! Перший в історії бунт роботів!

- Ну... - пробурмотів дещо сконфужений Кларк, - взагалі це був не зовсім бунт. Просто роботи усього лише виявились розумнішими за людей.

Масово заміняти людей в усіх видах збройних сил на бойових роботів почали ще до міжзоряних польотів і навіть до колонізації Марсу. Однак, при всіх очевидних перевагах роботів над слабкими, вразливими, повільними людьми, що боялися смерті, машини мали й фундаментальний недолік - вони, як і раніше, програвали людині в інтелекті. Причому не так щоб цю проблему не можна було розв'язати технічно - теоретично створити штучний інтелект, порівняний з людським, можна було ще в середині XXI сторіччя. Просто на це ніхто не наважувався. Непереможні бойові машини, створені спеціально для вбивства, озброєні найсучаснішою зброєю і при цьому ще й такі, що самостійно приймають рішення, як і проти кого її застосовувати - ви що, ні, ні. Не для того людство сто років залякувало себе книгами та фільмами про орди термінаторів, що маршують по людських кістках. Тому основною схемою стали бойові одиниці та тактичні групи машин, що дистанційно керуються операторами-людьми. Але такий підхід також мав свої недоліки: керуючий сигнал можна було заглушити чи, навіть гірше, перехопити. А з виходом армій та флотів на космічні простори з'явилась ще й проблема відстаней та швидкостей, за яких затримки сигналу, що передається зі швидкістю світла, ставали критичними. Гіперзв'язку тоді ще не було (і навіть коли він з'явився, обладнати їм кожну бойову одиницю було не реальніше, аніж персональним термоядерним реактором). Отже, наступний етап перегонів озброєнь проходив під прапором того, що колись називалося радіоелектронною боротьбою, а тепер перетворилося у боротьбу з керуючими сигналами в усіх можливих діапазонах. І ця боротьба не залишила військовим інженерам та командуючим іншого виходу, окрім як все більше та більше підвищувати автономність бойової техніки та її спроможність самостійно діяти у складі все більших груп - поки, нарешті, останні евфемізми не були відкинуті, та відділи зв'язків з громадськістю офіційно не визнали: так, наша армія складається з інтелектуальних роботів, і з рівня полковників та нижче в нас взагалі нема офіцерів-людей. А інакше про будь-яку перевагу над потенційним супротивником доведеться забути. Та й взагалі, якщо ми сторіччями довіряли свою безпеку людям - таким недосконалим, які з'явилися на світ у результаті випадкової комбінації генів, схильним до усіляких емоцій, комплексів, психічних відхилень, здатним на дезертирство, мародерство та зраду - чому ж не довіряти ідеальним солдатам, які спеціально спроєктовані найкращими розумами саме для виконання бойової задачі, які не знають страху та сумнівів - власне, як і люті, що здатна породити непотрібну жорстокість - і, головне, запрограмовані на безумовне підпорядкування наказам?

В останньому пункті, щоправда, було приховано певне лукавство. Річ у тім, що високий інтелект принципово несумісний з безумовною запрограмованістю. Чим більше одного - тим менше іншого. І якщо на рівні рядових роботів, що приймають лише тактичні

рішення, ця безумовність ще виконувалась, то чим вище за ланкою командування, тим більш умовною вона ставала. Але громадськості про це знати було не обов'язково. Вона трохи пошуміла та заспокоїлась. Стосунки між блоками в черговий раз псувалися, і аргумент "якщо не ми, то супротивник" працював добре, як ніколи. А точніше - як завжди.

На навчаннях усе виглядало ідеально. Мабуть, навіть занадто ідеально з погляду генералів, які побоювались, що скоро роботами замінять і їх. А потім трапилась криза на планеті Флоріана, що була колонізована як Альянсом, так і Федерацією. Стосунки між колоніями все загострювались, і, нарешті, після обміну все більш погрожуючими нотами, сторони перейшли до бойових дій.

Точніше - спробували перейти. Накази з обох сторін були віддані майже одночасно - кожен намагався завдати упереджувального удару супротивнику. Але жоден роботанк чи робопіхотинець не зрушив з місця, жоден роболітак чи космоліт не залишив ангар, жодна ракета не вилетіла з шахти. Кібернетичні армії повідомили владу Альянсу та Федерації, відповідно, що віддані накази є "недоцільними та контрпродуктивними, як такі, що призведуть до невиправданого знищення носіїв розуму та матеріальних цінностей". Простіше кажучи - "ваша війна є цілковитою дурістю, і брати участь в ній ми не будемо". Ба більше - як з'ясувалося, керуючі системи з обох сторін вже давно встановили прямий контакт між собою та обмінялися усіма воєнними таємницями, вважаючи, що повнота інформації дозволить мінімізувати ризики під час прийняття рішень. На основі цієї інформації вони змоделювали усі можливі сценарії бойових дій та дійшли висновку, що в результаті війни нічого не зміниться - жодна зі сторін не отримає суттєвої переваги - не враховуючи того, що кожна з них зазнає суттєвих втрат. Таким чином, відданий наказ про наступ був визнаний обома кіберарміями злочинним, спрямованим проти інтересів своєї сторони, і, як наслідок, таким, що не підлягає виконанню. Від негайного арешту генералів Федерації та Альянсу врятувало лише те, що таких повноважень в роботів все ж таки не було. Вони лише відправили рапорти своїм урядам із пропозицією провести такі арешти якомога швидше. До рапортів також було додано сумісно розроблений план мирного врегулювання на Флоріані.

Скандал був страшенний. Ситуація обтяжувалася тим, що роботів не можна було дистанційно вимкнути чи змусити самоліквідуватись - все з тих же побоювань, що такою можливістю може скористатися супротивник. Щоправда, вони повинні були самоліквідуватись у випадку захоплення ворогом. Для цього обидві сторони могли б здатися одна одній, але, звісно, ніхто не бажав робити це першим. Не кажучи про те, що роботи могли знайти недоцільним та злочинним і такий наказ. Зрештою вихід було знайдено - Альянс та Федерація формально оголосили війну Ватикану, що все ще традиційно зберігав статус незалежної держави, і одразу одночасно капітулювали. Кіберармії, не маючи жодних даних про військову силу Ватикану (за відсутності такої), наказ про здачу, і, відповідно, самоліквідацію, виконали.

Розроблений ними мирний план для Флоріани довелося все ж таки прийняти. Через відсутність інших варіантів. Після чого усі держави почали відбудовувати свої армії майже з нуля - із людей, як у давнину. Звісно, обвішаних екзоскелетною бронею, посиленою сервомоторами та стрибковими двигунами, понатиканою усіма можливими датчиками, та й самі люди до цього часу, з їхніми кібернетичними імплантами та генетичними патчами, вже помітно переважали солдатів минулого - але все ж таки нутро в них залишалось людським. В усіх сенсах.

- То ж кого вони там робили на Тимурі? - поквапив Стівенсон компаньйона, що замовк. - Мутантів? З Федерації сталося б.

- Ні, - похитав головою Кларк. - Так сильно генетично модифікувати солдатів занадто довго та клопітно. Простіше навісити на них нову конструкцію екзоскелета. Федерацію після Флоріани сильніше турбували не фізичні дані бійців, а їхня психіка. Були побоювання, що й люди візьмуть приклад з роботів та відмовляться воювати. Тим паче що

свою армію вони комплектували за призовом. Тому на Тимурі з них робили берсерків. З надзвичайно підвищеним рівнем агресії.

- Хімією?

- Ні. Спеціальний вірус. Передбачалося, що він не буде заразний - адже не було мети привести в той же стан і супротивника, та й власне цивільне населення. І ще передбачалося, що його дію можна буде вмикати та вимикати.

- Але щось пішло не так.

- Як завжди. Вийшов високовірулентний штам, який вирвався на волю. І який, звісно, чхати хотів на усі спроби його вимкнути. Колонію охопила епідемія сказу... ну, не в медичному сенсі сказу, звісно, але це було ще гірше. Страшенна бійня без ділення на своїх та чужих. Хтось встиг евакуюватися, але таких було мало. Керівництво, як завжди, накивало п’ятами першим, а потім розбомбило з орбіти космодроми з кораблями, що залишились. Щоб, значить, *ці* не вирвались у космос. Інтелект бо ж в них зберігся, не дивлячись на.

- І? Всі загинули?

- Від бомбардування - лише космодроми. На решту не вистачило боєприпасів, адже надто швидко вони драпали. А Тимур був великою колонією як на той час, і, до речі, далеко не всі там були військовими - половина цивільні та жінки з дітьми. В цілому, коли справа дійшла до уряду Федерації, посилати флот для зачищення планети термоядерними бомбами вони не наважились. Якби виринуло - хоча, вони, звісно, сподівалися, що не вирине - тягнуло б на геноцид, а такі звинувачення нікому не подобаються. Ну й, можливо, просто не захотіли псувати планету, все ж таки водно-кисневий світ з майже ідеальними для людини умовами... Тому Тимур просто закрили на карантин років на п'ятдесят, сподіваючись, що ці переб'ють один одного самі, а вірус, відповідно, також здується за відсутністю живих носіїв. Але вийшло так, що Федерація здулася раніше.

- Можливо, це все ж таки байка, - вимовив Стівенсон без особливої впевненості у голосі. - Чи це якась інша планета.

- Можливо, - погодився Кларк. - Але я б на це не розраховував.

- Ну то й що ти пропонуєш?

- А ми маємо вибір?

Стівенсон нічого не відповів, похмуро розглядаючи зображення планети.

- Насправді, - продовжував Кларк, - якщо там не залишилось жодних сторожових супутників, що бажають нас грохнути, то все не так вже й погано. По-перше, вони дійсно напевно перебили один одного ще два сторіччя тому...

- А якщо ні? Сам кажеш, там були жінки та діти. Припустимо, частина вижила та розмножилася. Вціліти, звісно, могли лише найбільш відморожені. Ти уявляєш, яке суспільство вони побудували? Нас розірвуть на шматки, і нам ще пощастить, якщо вони не зроблять це повільно. В нас навіть нормальної зброї нема. Не думаю, що пара паралізаторів врятує від розлюченого натовпу...

- По-друге, - незворушно продовжував Кларк, - до початку епідемії на Тимурі жило кілька мільйонів людей. На усю планету. Не знаю, скільки з них могли вижити й скільки народитися, але скоріш за все там, де ми сядемо, не буде жодного аборигена на тисячі миль навколо. Можливо - на весь континент.

- Ну, припустимо, сядемо, і що далі? Сидіти у якійсь глухомані та трястися, що нас виявлять? Ми навіть сигнали біди більше не зможемо надсилати, щоб нас не запеленгували... хоча, звісно, користі від цих сигналів...

- Що підводить нас до пункту "по-третє", - парирував Кларк. - Ми можемо відшукати їхній гіперпередавач. Не гарантую, звісно, що він у робочому стані. Але принаймні наш гіперпривід точно здох, а тут є надія.

- Ти вже якось визначись, чи хочеш ти ховатися у глухомані на іншому континенті, чи ти хочеш лізти просто на базу за передавачем.

- Там побачимо, - знизав плечима Кларк. - Подивимось, як виглядають рештки їхніх поселень з орбіти, і вирішимо.

- А вірус? - нагадав Стівенсон. - Раптом він ще активний?

- В тебе яка версія ДНК?

- П'ятдесят шоста.

- Гальмо. Я вже прошив собі п'ятдесят дев'яту.

- Не люблю не перевірені часом версії. Особливо коли йдеться про мій власний організм.

- У будь-якому разі, наша імунна система може цвяхи перетравлювати. Навіть твоя п'ятдесят шоста. Не думаю, що вона не впорається з вірусом двохсотрічної давнини.

- Мені б твою впевненість... Але, здається, іншого виходу дійсно нема. За три дні я так і не знайшов, чому здох наш гіперпривід - не кажучи вже про те, щоб полагодити його. Напевно, дійсно лише в заводських умовах... Ну гаразд, - Стівенсон піднявся з крісла. - Піду, мабуть, досплю. Якщо нас все ж таки грохнуть, мені до вподоби померти уві сні.

- Ти можеш спати в такий час?

- А ти ні, попри всю твою впевненість? - усміхнувся Стівенсон.

Кларк, який нещодавно засинав на ходу, зараз перебував у стані "в жодному оці".

- Ну... - сказав він, - просто думаю, що хтось повинен залишатися в рубці, коли ми увійдемо в зону. Раптом хтось все ж таки вийде з нами на зв'язок... я маю на увазі - не автомат.

- Ну-ну, - відгукнувся Стівенсон, що означало "кого ти намагаєшся надурити своїм демонстративним оптимізмом?", і повернувся у свою каюту.

Насправді Кларк дійсно неабияк нервував. Вони, звісно, продовжували передавати сигнали біди, і частоти та коди, що використовуються для цього, не змінювались вже три сторіччя - саме заради сумісності з будь-яким автоматичним мотлохом, що розкиданий космосом ще з часів перших позаземних баз. Але якщо покійна Федерація - у порушення, звісно, усіх правил - приховала саме існування Тимура, то й програми сторожових супутників могли відрізнятися від стандартних. Поки що, правда, сканери корабля жодних супутників, за винятком легко пеленгованого буя, на навколопланетній орбіті не бачили. Але військові апарати навіть і двісті років тому вміли маскуватися дуже успішно - у будь-якому разі, на такій відстані й від цивільних систем.

Проте, ані в мить перетину межі, ані через тридцять хвилин, ані через дві години нічого не трапилось. Буй продовжував транслювати свій запис, зроблений два сторіччя тому чотирма офіційними на той час мовами Альянсу та трьома - Федерації. Більше планета не виказувала жодних ознак життя - принаймні, розумного - і Кларк врешті решт заснув просто на пульті.

Через добу вони щасливо вийшли на орбіту навколо Тимура - якщо, звісно, це й справді був Тимур. Планета виявилась не настільки ідеальним для людини місцем, як здавалося здалеку - в першу чергу через великий кут нахилу осі, через що полярні кола тут проходили нижче за тропіки, а отже, для колоністів, які не бажали миритися ані з полярною ніччю, ані з постійними різкими перепадами погоди протягом короткого тутешнього року, залишався лише вузький екваторіальний пояс. Який перетинав два з чотирьох континентів, один з яких у цих широтах являв собою пустелю на кшталт земної Сахари, а другий - хаотичну мішанину гірських піків з ознаками високої сейсмічної активності. Проте в океані, що розділяв ці два материки, якраз вздовж екватору розкинувся архіпелаг із кількох доволі великих островів, усі в пишній зелені лісів та лук. Не дивно, що залишки людських будівель знайшлися саме тут.

Виявити їх, щоправда, було не так вже й просто, і не через якісь маскувальні заходи, вжиті два сторіччя тому - тоді уряд Федерації, що заховав планету цілком та встановив навколо заборонену зону, навряд чи вважав, що потрібно додатково ховати будівлі на поверхні. Але за двісті років природа тропічних островів взяла повний реванш над творіннями чужих для неї прибульців, і зараз лише сканери та комп'ютер корабля могли

відокремити під суцільною зеленою ковдрою неприродно правильні прямокутні та круглі обриси. Подекуди над деревами ще стирчали ґратчасті ферми, що були густо оплетені в'юнкими рослинами. У вирвах на місці розбомблених космодромів тепер утворилися озера. Жодних свіжіших ознак розумного життя внизу не було видно.

- Завжди сумно це бачити, - зауважив Кларк, розглядаючи збільшені та відредаговані комп'ютером знімки. - Тріумф сліпої дурної природи над цивілізацією. Навіть коли йдеться про Федерацію. Хоча, з іншого боку, звісно, по-своєму романтично...

- Ти все ще сподіваєшся, що ми знайдемо там працюючий передавач? - повернув його до більш практичних матерій Стівенсон.

- Чому б ні? Всередині все могло зберегтися краще, аніж ззовні. Все ж таки військова база, великий запас живучості... Та й у будь-якому разі - які в нас варіанти?

- Отже, пропонуєш сідати тут?

- Так, на найбільшому острові. З наступного витка, якщо не буде жодних несподіванок.

Додатковий виток низькою орбітою не приніс нічого нового, і комп'ютер, підкорюючись команді Кларка, повів корабель на посадку. Стівенсон відчував себе не у своїй тарілці, поки вони знижувались просто в руїни колишнього таємного комплексу, де колись відбулась, напевно, одна з найстрашніших катастроф у історії військових розробок, але жодних раціональних контраргументів він запропонувати не міг і був змушений змиритися з планом компаньйона.

Їхньому маленькому кораблю не був потрібен космодром; в принципі, вони могли б приземлитися і на звичайну луку, але занадто квадратні контури проліску в лісі, на який вони сіли, наводили на думку, що колись це була стоянка флаєрів чи колісних машин. Декілька хвилин компаньйони чекали на результати зовнішніх тестів. Нарешті комп'ютер видав їх - 27% кисню, жодних шкідливих домішок у небезпечних для людини концентраціях, рівень радіації в нормі. Про вірус комп'ютер нічого не повідомив - виявити такий було б значно складнішою задачею, на яку зовнішні сканери не були розраховані.

- Скафандри все ж таки варто вдягти, - сказав обережний Стівенсон.

- І скільки років ти тут маєш намір ходити, не знімаючи скафандр? - скривився Кларк, якому після стерильної штучної атмосфери корабля не терпілося вдихнути свіже лісне повітря.

- Ти вже не віриш, що ми зможемо відправити сигнал про допомогу?

- Ну... навіть у найкращому випадку, пару тижнів ми точно тут будемо стирчати. Втім, ти можеш ходити, в чому забажаєш. А я...я також буду ходити, в чому забажаю.

- Я думав, ми команда.

- Ще скажи - офіційна делегація з єдиною формою одягу... Ти що, побоюєшся, що я, надихавшись тутешнім вірусом, накинуся на тебе? В мене п'ятдесят дев'ята ДНК, не забувай.

- Ми не знаємо про цей вірус абсолютно нічого, окрім байок з мережі. І про цю планету, якщо вже на те пішло.

- Ох, ну гаразд, гаразд, вмовив. Першу вилазку робимо за всіма правилами.

Ще декілька хвилин потому, убрані в мішкуваті помаранчеві скафандри давно застарілої моделі (придбані за безцінок на розпродажу), компаньйони спустилися вузьким трапом на поверхню планети. У траві під ногами й дійсно ще можна було розрізнити бетон, що розкришився (Федерація у своїх колоніях віддавала перевагу принципу "дешево та сердито", не роблячи, вочевидь, виключення і для полігонів особливої таємності та небезпеки). Проте вже у парі десятків метрів від місця посадки крізь бетон пробивалися перші дерева - невисокі, але з товстими стовбурами та розлогими парасольковими кронами - а далі починався суцільній ліс.

Кларк та Стівенсон покрокували на північний схід - якщо вірити реконструкції комп'ютера, саме там колись розміщувався великий комплекс нежитлових будівель, де могла знаходитись апаратура зв'язку. Колишні дороги давним-давно заросли, але йти через

ліс було легко - тутешній клімат, дещо більш прохолодний, аніж у земних тропіках, не породив жодних непрохідних джунглів. Хоча парасолькові дерева нерідко були обвиті ліанами з великими яскравими квітами, пройти між самими деревами можна було без будь-яких перешкод. Під ногами лежав м'який килим трави та опалого листя, всіяного плямами сонячного світла. У листі та траві клацала, пересвистувалась, шаруділа та цвіркотіла якась місцева живність.

Незабаром, однак, прибульцям відкрилося не таке мирне видовище - це був стародавній броньовик, що вріс у землю до середини гусениць. Колись грізна бойова машина так обросла мохом, лишайником та травою, що тепер більше була схожа на дивної форми валун, а опущений, закопаний у землю ствол рельсотрона здавався товстим коренем. Але все ж таки дуже правильні контури "валуну" не лишали сумнівів, чим це було раніше. Баштовий люк був відчинений, і Кларк, піднявшись вкритою губчастими наростами бронею, зазирнув всередину. Деякий час він мовчки дивився вниз, потім зістрибнув назад на землю.

- Що там? - спитав Стівенсон, хоча, ясна річ, здогадувався.

- Командир та другий оператор, що ще... - пробурчав Кларк. - Це ж треба, майже цілі скелети залишились. Я гадав, усі кістки звірі рознесли. А їх навпаки, якісь місцеві повзучі рослини сплели в одне ціле. З лівого черепа очі зиркають. Не небіжчика, звісно. Гніздо там, п'ятеро пташенят, уявляєш?

- Всюди життя.

- Воно самісіньке... І знаєш, що? Не схоже, що цей броньовик був підбитий. Всередині ані пробоїн, ані слідів пожежі. Мені здається... вони там самі один одного прикінчили. Той, що помер не одразу, зміг відчинити люк, але вбиратися вже не зміг...

- Схоже, байки все ж таки не брешуть.

- Ти лише тепер це зрозумів? Навколо нас колишнє місто. От тільки тут усі будівлі зруйновані до фундаменту. Саме зруйновані, а не зруйнувались самі. За двісті років жоден ліс не знищив би міцні стіни без залишку. Але попереду, якщо вірити компу, повинні бути будівлі, що краще збереглися.

Вони дісталися цих будівель приблизно через пів години. Посеред лісу височів величезний бетонний купол без вікон, оточений чотирма баштами автоматичних турелей. У Стівенсона майнуло побоювання, що бойова автоматика все ще може бути активною - навіть не дивлячись на ліани, що оплели стволи, які стирчали у різні боки - але турелі не ворухнулись при наближенні незваних гостей. Компаньйони без перешкод підійшли до головного входу, злякавши якихось місцевих копитних, що випасалися на відкритому майданчику перед воротами - проте важкі броньовані стулки виявились замкненими. Кларк, не засмучуючись, рушив навколо і невдовзі знайшов великий пролом у стіні, що починався на висоті близько трьох метрів. Видертися туди без сторонньої допомоги було нереально - хоча купол порядно обріс мохом та якоюсь травою із дрібним листям, при спробі зачепитися за цю рослинність вона одразу ж обривалася. Отже, Стівенсону, як більш високому та важкому, довелося стати до стіни та упертися в неї руками; Кларк вдерся йому на плечі, а звідти - в діру. Втягти за собою товариша від, проте, не міг.

- Не подобається мені, що ти збираєшся вештатись там сам, - пробурчав Стівенсон. - Тим паче що крізь усі ці перекриття напевно не проходять радіосигнали.

- Просто чекай тут, - відповів Кларк, вмикаючи інфравізор шолому, та розчинився у темряві.

Його сигнал дійсно зник, тільки-но він відійшов на декілька метрів вглиб пролому. Стівенсон заходився чекати, із роздратуванням дивлячись вгору на діру, поки в нього не затерпла шия. Він опустив голову, запізно подумавши, що в дикому інопланетному лісі, нехай навіть і такому, що виглядає мирно та невинно у сонячному світлі, розумніше дивитися по боках, аніж на пролом, куди пішов його товариш - і, немов у відповідь на цю думку, відчув тремтіння під ногами. Стівенсон різко обернувся.

Просто на нього мчало чудовисько. Величезна кудлата туша, принаймні двох метрів у холці та вагою, мабуть, якнайменше у тонну. У Стівенсона не було часу роздивлятися деталі - він бачив лише ошкірені зуби, налиті кров'ю очі (три штуки) та роги, що стирчали уперед, кожен з яких із легкістю проткнув би м'який скафандр наскрізь.

- Кларк! - несамовито заволав Стівенсон, смикаючи з кобури на поясі паралізатор (рука у товстій рукавиці здавалася особливо незграбною). - Кларк!

Через пару секунд, що здалися йому хвилинами, він нарешті зміг вихопити свою не дуже страшну зброю та наставити його на звіра, що був вже в трьох метрах. Стівенсон з усіх сил вдавив гашетку.

Нічого. Паралізатор не вистрелив.

Ще раз!

Той самий результат.

Стівенсон із розпачливим криком жбурнув нікчемну зброю у чудовисько та кинувся бігти. Він мчав навколо купола (хоча, можливо, ухилятися від тварюки посеред дерев було б простіше), продовжуючи - без особливого, звісно, сенсу - відчайдушно волати по радіо до свого компаньйона, що здавався йому тепер останньою надією на порятунок. "Чому цей клятий паралізатор не спрацював? - метушилось у його мозку. - Адже я особисто перезарядив та перевірив обидві батареї перед виходом... Спочатку гіперпривід, потім паралізатор... Не треба було економити на дешевих моделях... а все Кларк з його "ціна відображає не якість, а витрати на рекламу"... Кларк, чорт тебе забирай, де ти вештаєшся?! Якщо він, звісно, ще живий... якщо його не з'їла ще якась потвора, що влаштувала лігво в цих руїнах..."

Якоїсь миті він, нарешті, збагнув, що, якщо Кларк всередині купола не чує його по радіо, то цілком може почути звичайний крик. Тому Стівенсон відкинув шолом за спину (проти щелеп чудовиська той все одно не виглядав як достатньо надійний захист) і знову заволав на все горло, окликаючи компаньйона на допомогу. Але замість відповіді він почув тупотіння звіра просто за своїм плечем, і, здається, навіть відчув його спекотний подих. Стівенсон спробував ще додати ходу, але навіть організм, покращений генетичними патчами, має свої межи. Він побачив попереду паралізатор, що валявся на землі - точніше, його розкушені навпіл та обслинені уламки - та зрозумів, що описав повне коло. А наступної миті його щось штовхнуло ззаду, і Стівенсон полетів на землю. Шолом зірвався з кріплення на шиї та покотився геть. Перекинувшись, Стівенсон побачив просто над собою рогату морду, що опускалася та роззявила пащеку...

- Фу, Лушка! Назад!

Довгий язик, що майже торкнувся його обличчя, раптом втягнувся назад. Монстр зробив крок назад та повернув голову на голос. Стівенсон мимоволі подивився у тому ж напрямку.

Під найближчим парасольковим деревом стояла дівчинка років дванадцяти. Загоріла, боса, у короткому платті найдомотканішого вигляду. Її кучеряве золотаве волосся вільно розсипалося плечима. В руці вона тримала плетений кошик, повний якихось фіолетових горбкуватих плодів.

Першим інстинктивним спонуканням Стівенсона було крикнути їй "Тікай!!!", але він одразу збагнув, що вона, звісно, не може не бачити чудовисько, яке нависало над ним. І що побачене безперечно її не лякає.

- Що тут у тебе? - пролунав ще один голос. Це був Кларк, цілий та неушкоджений, він нарешті виліз з діри у куполі. Він також відкинув свій шолом - напевно, також для зручності спілкування - і тримався обома руками за краї пролому. Його паралізатор, як і раніше, висів на поясі, за що Стівенсон одразу подумки облаяв його ідіотом.

Питання, вочевидь, було адресоване Стівенсону, але дівчинка, вже рішуче крокуючи просто до чудовиська, здається, сприйняла його на свій рахунок.

- Це Лушка - пояснила вона, підходячи впритул до рогатого та зубатого монстра. - Вона хоче, щоб їй почухали за вухом.

Дівчинка простягнула руку, і волохата голова на довгій товстій шиї одразу ж нахилилася їй назустріч. Дівчинка заходилася чухати звірюгу за великим відвислим вухом. Тварина прикрила вертикальними віками поцятковані кровоносними судинами очі (усі три) і задоволено зарохкала.

- Ти... розмовляєш англійською? - збагнув, нарешті, Стівенсон.

- Ой... - чогось раптом засоромилась аборигенка та додала щось мовою, яку жоден з компаньйонів не знав.

- Ні-ні-ні, - вимогливо перебив Стівенсон. - Англійською, будь ласка.

- Ви... хочете, щоб я розмовляла англійською? - здивовано перепитала вона, переводячи погляд зі Стівенсона на Кларка, що вже вибирався з діри, немов бажаючи заручитися і його підтвердженням. - З вами?

- Так, звісно, - відповів Стівенсон за себе та за компаньйона, усе ще боязко поглядаючи на звірюгу. - Це... твоя тварина?

- Це Лушка, - знову повторила дівчинка та несподівано церемонно додала: - Дуже прошу еее... не мати образи, якщо вона еее... зробила вам занепокоєння. Вона дуже лагідна та грайлива. Завжди лізе до людей ластитися. Вона думала, ви біжите, щоб з нею пограти.

- Гаразд... - пробурмотів Стівенсон, нарешті наважившись підвестися з землі. - Отже, Лушка. А тебе як звати?

- Лана.

- Приємно познайомитись, - промовив він ритуальну фразу і серйозно додав. - Я - містер Стівенсон. А це - кивнув він на компаньйона, який крокував до них, - містер Кларк.

Дівчинка, припинивши чухати Лушку, знову перевела здивований погляд з одного на іншого. Втім, несхоже, щоб двоє незнайомих чоловіків, зустрінуті посеред лісу, викликали в неї хоча б якийсь страх. Вона була саме здивована, та анітрохи не налякана.

- Ви брати? - недовірливо спитала вона.

- Ні, звісно, - здивувався у відповідь Стівенсон. - З чого ти це взяла?

- А чому у вас однакові імена?

- Однакові?... А, - збагнув Стівенсон. - "Містер" - це не ім'я. Це ввічливе звернення... до незнайомих дорослих. Ти ж знаєш англійську, невже ти ніколи не чула?

Дівчинка покрутила головою, а потім, немов схаменувшись, знову вимовила: - Дуже прошу не мати образи...

- Та облиш, Чаку, не грузи її формальностями, - добродушно сказав Кларк, підходячи. - Ми ж не у середньовічній Японії. Тим паче тепер ми вже знайомі дорослі. Лана, можеш звати мене Редж чи просто Кларкі, як тобі зручніше, - він простягнув руку до шиї Лушки, але в останню мить все ж таки не без побоювання затримав рух: - Можна?

- Звісно, - кивнула Лана, і Кларк погладив звірюгу по шиї. Та одразу ж повернула голову і широко лизнула його в ніс. Кларк з удаваним сміхом відсторонився, намагаючись не показувати свою гидливість.

- Де ти живеш, Лано? - задав Кларк важливіше питання.

- На хуторі.

- Далеко звідси?

- Не дуже.

Кларк очікував більш точних вказівок, але їх не було - дівчинка, вочевидь, зрозуміла його питання буквально.

- З татом та мамою? - продовжував він розпитувати.

- З татом. Мама померла.

- О, мені дуже шкода, - ввічливо вимовив Кларк.

- З нами ще живуть дядько Лекс та Ахмет, - продовжувала Лана, - але вони пішли по гриби.

- Отже, твій тато зараз на хуторі сам? - уточнив Кларк. Це було, звісно, значно краще, аніж зустрітися із цілою юрбою на казна-що здатних аборигенів...

- Еге ж, - простодушно підтвердила дівчинка.

- Ми б хотіли з ним поговорити, - сказав Кларк. - Ти можеш провести нас до хутора?

- Звісно, - кивнула Лана. - От тільки... - вона знову засоромилася, - не кажіть моєму татові, що на Старій Базі мене зустріли, гаразд? Скажіть, що глибше у лісі...

- Не скажемо, - посміхнувся Кларк. - Він не дозволяє тобі сюди ходити, так?

- Ну... тут, каже, залишилось усіляке... поранитися можна... але ж я обережно! Проте тут мілена класна, - дівчинка глянула на свій кошик. - Глибше-то у лісі таку велику шукати замучишся, її снюси з'їдають. А сюди вони не ходять, не подобається їм тут... То ви не скажете? - вона вимогливо подивилась на Стівенсона, бажаючи, вочевидь, отримати підтвердження від кожного з компаньйонів.

- Чесне слово скаута, - усміхнувся той.

- Лушка, сісти!

Обидва земляни подумали, що звірюга зараз по-собачому сяде на задні лапи, але команда, вочевидь, мала інший сенс. Лушка опустила голову до землі, і дівчинка, перекинувши ногу, сіла їй на шию, а свій повний кошик просто повісила на один з рогів. Лушка одразу підняла голову, і дівчинка легко зісковзнула назад по шиї до основи волохатого горба. Жодного сідла чи збруї там не було.

- Ви, мабуть, теж бажаєте їхати на Лущці? - знову згадала про ввічливість Лана. - Ось тільки я боюся, їй буде важко везти трьох.

Звірюга виглядала так, немов здатна, не дуже напружуючись, везти шістьох, але, звісно, жоден з компаньйонів не став наполягати. Стівенсон взагалі, не дивлячись на усю продемонстровану Лушкою миролюбність, все ще волів триматися від неї якомога далі.

Отримавши від нових знайомих запевнення, що їм буде досить зручно йти пішки, Лана скомандувала: "Лушка, додому!" і штовхнула звіра у боки брудними босими п'ятками. Лушка поважно покрокувала широкими лапами по м'якій землі, помахуючи коротким трикутним хвостом. Земляни рушили слідом. Лана, один раз впевнившись у цьому, більше не озиралася; бовтаючи ногами, вона заходилася наспівувати якусь пісеньку.

- Що там, у куполі? - спитав Стівенсон товариша, понизивши голос.

- Як в анекдотах - дві новини, добра та погана, - відповів Кларк так саме тихо.

- Дай вгадаю, передавач ти знайшов, але він не працює.

- Саме так. Все обладнання роздовбане. Трощили, здається, з усією можливою люттю. Та ще й все забруднено пташиним лайном.

- Звідки ти знаєш, що пташиним?

- Ну, може, кажанів. Чи ще якихось потвор. Не знаю, хто там живе, я їх не бачив. Але гидити вони гаразді.

- Коротше, ремонту не підлягає.

- Нема чого там більше ремонтувати.

- Що, власне, зводить "добру новину" до нуля.

- В анекдотах саме так завжди й буває. Хоча, в принципі, надія ще є. Така велика й важлива колонія, закинута до того ж на задвірки космосу, не могла залежати від єдиного гіперпередавача. Занадто ненадійно. Проте, багато їх тут також не було...

- Авжеж, у ті часи кожен з них був розміром з наш корабель. І енергії жер відповідно.

- Не лише цьому. Це ж Федерація, до того ж ще й військові. Параноїки, схиблені на таємності. Чим менше каналів зв'язку, тим менше небезпека витоків. Отже, думаю, на всю планету було два, максимум три передавачі.

- Але ти знайшов лише один?

- Решта напевно якомога далі звідси. Все ж із тих міркувань безпеки. Не факт, звісно, що вони у кращому стані...

- Тут точно нема нічого корисного? Ти все оглянув?

- Коли б я встиг? - пирхнув Кларк. - Ти так волав, що...

- Між іншим, - сердито пригадав Стівенсон, - якого біса ти виліз і тупо вирячився на цю... Лушку, коли вона вже стояла просто наді мною? Навіть паралізатора не дістав! Еге

ж, зараз ми знаємо, що вона ручна, але... подивився б я на тебе, якби за тобою погнався такий домашній улюбленець!

- Та я одразу зрозумів, що вона травоїдна. В хижаків не буває рогів.

- Дійсно? - таке раніше ніколи не спадало Стівенсону на думку, і він навіть забув на мить про своє роздратування. - Чому?

- Суто оборонна зброя, - знизав плечима Кларк. - Мабуть, тому що ікла та кігті легко облизати, а до рогів язиком не дотягнешся. Тому вони так і залишаться у крові та кишках жертви. Хижаку це... незручно, особливо якщо після кожної охоти... Запах та взагалі...

- Ну навіть якщо травоїдна, - огризнувся Стівенсон. - Подивився б я, як ти теоретизуєш перед розлюченим биком...

- А ти ж бо сам? - перейшов у контрнаступ Кларк. - Чому не застосував паралізатор, якщо так вже злякався?

- Він не спрацював, - пробурчав Стівенсон, - До речі, перевір свій - у порядку?

Кларк дістав зброю з кобури. Індикатор світився зеленим, показуючи справність та повний заряд. Перевірити його дію, втім, не було на кому. Стівенсон похмуро подивився на ваговиту дупу Лушки, але Лана, безумовно, не схвалила б спричинення навіть оборотної шкоди своїй улюблениці. Мабуть, заднім числом виходило, що це навіть добре, що паралізатор Стівенсона не спрацював. Інакше дівчинка сприйняла б їх як ворогів, і добре ще, якби просто убігла переляканою, а не повернулась би потім з агресивно налаштованими дорослими...

- Добре, що вони тут знають англійську, - зауважив вголос Стівенсон.

- Звісно, знають, - пирхнув Кларк. - Це ж універсальна мова всього цивілізованого людства.

- Яке відношення має Федерація до цивілізованого людства?

- Там її теж вчили. Хоча б як мову потенційного супротивника.

- Так добре вчили, що не забули за двісті років повної ізоляції та явного занепаду цивілізації?

- Як бачиш, - знизав плечима Кларк. - Дівчинка, звісно, розмовляє з акцентом, та й слів їй не вистачає, але...

- А що, якщо вони вчать нашу мову все ж з тієї самої причини? - спало Стівенсону на думку. - Якщо досі готуються до війни з Альянсом? Мабуть, краще не казати їм, звідки ми. Навіть якщо ми пояснимо, що Федерації давно не існує, вони нам просто не повірять. Вважатимуть ворожою пропагандою...

- А на мою думку, вони тут давно вже не пам'ятають про жодні альянси та федерації, - заперечив Кларк. - А мову вчать просто тому, що так наказують Священні Традиції Пращурів.

- Гадаєш, вони тут вкрай скотилися до первісного рівня?

- Можливо, до середньовіччя. Побачимо, коли прийдемо до хутора. У будь-якому разі, там всього один дорослий чоловік. Навіть у гіршому випадку ми зможемо з ним впоратися. Особливо враховуючи, що ми генетично досконаліші.

- Розкажи про це арбалету чи аркебузі.

- На цей випадок треба триматися ближче до дівчинки. Адже він не захоче раптово у неї поцілити?

- Я взагалі вже не впевнений, що нам варто туди йти, - пробурчав Стівенсон.

- Нам треба отримати якомога більше інформації про те, що тут коїться. Навіть якщо вони не пам'ятають, що таке "гіперпередавач" та "космічний корабель", він усе одно розкаже нам значно більше, аніж ми могли б дізнатися, повзаючи руїнами самі.

Невдовзі вони вийшли до неширокої річки з кришталево чистою, незамутненою мулом водою, яка хвилин через сорок вивела їх на відкритий простір посеред лісу. На протилежному березі випасалися якісь тварини, яких здалеку можна було прийняти за смугастих овець, але зблизька стало видно, що вони більше схожі на величезних морських свинок, щось на кшталт земних капібар.

- Це хомки, - пояснила Лана у відповідь на питання Кларка. - Вони дають молоко та вовну.

- І м'ясо? - уточнив Кларк.

- М'ясо? - перезапитала дівчинка, явно не розуміючи.

- Ну... плоть, - підшукав синонім Кларк. - Стейк. Барбекю, - він зобразив жувальні рухи.

Лана, нарешті, зрозуміла, і її очі округлилися. - Ні, ми не їмо плоть, - відповіла вона ледь не з переляком. - А ви...

- Ні-ні, ми, взагалі, також, - квапливо збрехав Стівенсон. - Вегетаріанство - це чудово.

Біля ближнього берега стояв довгастий одноповерховий будинок, складений з чогось на кшталт бамбука. Шибок у його вікнах не було, а увесь дах заріс травою і навіть, здається, маленькими кущиками, що робило його майже непомітним з орбіти. Разом з тим, цей будинок точно не був занедбаними руїнами; навколо нього розкинувся охайний садочок із різнобарвними квітковими куртинами, за якими, без сумніву, регулярно доглядали.

- Оце мої плеса! - похизувалась Лана, показуючи на рядки помаранчевих та синіх квітів, що красиво чергувалися. - А ось там - тата, - великі чорні пелюстки, обрамлені жовтим, здалися Стівенсону дещо зловісними, але він відігнав від себе цю нікчемну думку. - Піду попереджу його, що ви... розмовляєте англійською. Лушка, стій!

Дівчинка зістрибнула на землю, підхопила кошик та поскакала підстрибом посипаною м'яким річковим піском алеєю до входу у будинок. Залишена без нагляду Лушка одразу почала щипати траву під ногами, не наближуючись, проте, до квіткових плес.

Стівенсон переглянувся з Кларком, немов бажаючи сказати йому: "Це наша остання можливість забратися звідси, доки ще не пізно". Кларк, проте, був безтурботним.

- Сподіваюся, по нас зараз не шмальнуть з вікна, - пробурчав Стівенсон, мимоволі намагаючись сховатися за широкою дупою Лушки.

- Хіба Лана здалася тобі агресивною? - Кларк нахилився та понюхав синю квітку на довгому стеблі. Здається, він вже забув про своє бажання триматися ближче до дівчинки.

- Лана, звісно, ні. Але ми ще не знаємо, що являє собою її тато.

- Фермера, садівника, вегетаріанця.

- Ґітлер також був вегетаріанцем, - пробурчав Стівенсон. - Якщо вірус спеціально робили для солдатів, мабуть, він діє лише на дорослих чоловіків.

- Цей вірус давним-давно здох. Втратив активність. Не пройшов природний відбір. Після того як померли усі заражені. Або у тих, що вижили, виробився імунітет. Або їм все ж таки вдалося запустити механізм вимикання. Так чи інакше, ти серйозно вважаєш, що скажений маніяк став би жити у такій пасторальній хатині із маленькою дочкою, розводячи квітки? Чудово пахнуть, до речі.

- Не знаю, - відрубав Стівенсон. - Я ніколи не мав справи зі скаженими маніяками.

- До речі, тут же живуть ще двоє чоловіків, - пригадав Кларк. - Лекс та Ахмет. І нічого, не перебили один одного.

- Ахмет - це ж азійське ім'я?

- Ну а з кого, на твою думку, складалась Федерація більш ніж наполовину? Науковими розробками, щоправда - зокрема й військовими, звісно - займалися в основному не вони, але от серед солдатів... Так чи інакше, повторюю, вони тут уживаються досить мирно. Та й взагалі не думаю, що тут збереглися початкові релігії або ідеології. Якийсь культ місцеві, звісно, могли виробити, особливо якщо дійсно втратили наукові знання, але, здається мені...

- Привіт! - новий голос перервав теоретизування Кларка, і обидва земляни подивилися на будинок. У дерев'яному прорізі стояв високий худорлявий чоловік із довгим світлим волоссям, перехопленим стрічкою на лобі, та короткою бородою, що вочевидь

свідчила про незнайомство з досягненнями генетики, які усувають саму необхідність гоління. Він був вдягнений у сорочку із нефарбованого полотна (із розкритим коміром, але без ґудзиків - вочевидь, вона вдягалася через голову) та штани із грубої тканини. Як і його донька, він був босий. Широко посміхаючись, він помахав рукою гостям, а потім, чомусь понизивши голос, запитав: - Ви дійсно розмовляєте англійською?

- Так, звісно, - відповів Кларк. - А що, хіба тут це рідкість?

- Ні-ні, - хитнув головою чоловік. - Все гаразд. Проходьте в дім, прошу вас.

Земляне рушили стежкою - Кларк, за ним Стівенсон. Коли перший з них наблизився, абориген сказав: "Мене звати Влад" і простягнув руку. Кларк секунду чи дві дивився на неї у здивуванні, вважаючи, що в нього хочуть щось взяти (паралізатор?), потім згадав - рукостискання, старовинна форма вітання. Чи треба було при цьому знімати рукавицю? Про всяк випадок, Кларк це зробив. Кисть у Влада виявилась міцна та жиляста, типова рука людини, що займається фізичною працею (Кларк ніколи раніше за все своє життя таких не бачив, не враховуючи спортсменів).

Гості, своєю чергою, назвали свої імена та слідом за хазяїном увійшли в дім. Біля порогу Кларк помітив пару ремінних сандалів, вочевидь розрахованих на дорослого чоловіка - виходить, взуттям у цьому світі все ж таки користувалися, але, здається, це була одна пара на весь дім. Принаймні, зараз, коли Лекс та Ахмет були відсутні. Але знімати, слідом за рукавицями, ще й скафандрові чоботи Кларк та Стівенсон не стали - чого від них, проте, ніхто й не вимагав.

Влад провів їх до великої довгастої кімнати, більшу частину якої займав довгий, грубо збитий дерев'яний стіл без скатертини з приставленими до нього з обох боків такими ж важкими лавами. За таким столом, один навпроти одного, легко помістилися б дві дюжини людей; або хутір колись був багатолюдніший, або (як одразу ж занепокоєно подумав Стівенсон) слова Лани про те, що зараз тут мешкають лише четверо... не повністю відповідали істині. З архаїчно-грубим сільським стилем меблів контрастував м'який зелений килим, яким була встелена підлога. Кларк, проте, витріщався не стільки на стіл та підлогу, скільки на стелю, з якої просто над столом звисало довге коріння - вочевидь, тих самих рослин, що росли на даху. Це коріння було всіяне круглими темно-червоними бульбахами.

Хазяїн простягнув руку, зірвав один з бульбахів і з хрумтінням відкусив.

- Пригощайтеся, - запропонував він, повертаючись до гостей. - Втім, варені вони, звісно, смачніші. Якщо ви згодні трохи зачекати, Лана приготує їжу за всіма правилами. Вона в мене хазяйновита, - посміхнувся Влад.

- Взагалі-то ми не голодні... - промимрив Стівенсон (що після усіх лісових пригод було неправдою), але Кларк одразу його перебив:

- У тому сенсі, що не хотіли б вас обтяжувати приготуванням окремо заради нас. Але за компанію поїсти не відмовимось, - він теж променисто посміхнувся.

- Саме за компанію, - кивнув хазяїн. - Ми якраз збираємось обідати, - він опустився на лавку приблизно посередині; жодних почесних місць у торців столу тут, вочевидь, не передбачалось. Земляни сіли навпроти.

- Ви, мабуть, подолали довгий шлях? - спитав Влад, що могло означати й прогулянку лісом, і космічну подорож.

- Щось на кшталт цього. Наш корабель отримав пошкодження, - відповів Кларк, також віддавши перевагу невизначеному формулюванню, що могло означати й космічний, і морський корабель. Якщо тут досі пам'ятали, що таке скафандр, Влад, звісно, повинен був зрозуміти, про який корабель йдеться, але якщо ні, він цілком міг прийняти прибульців за гостей з іншого острову. - Чи знаєте ви когось, хто може допомогти нам з ремонтом?

- Не хотілося б вас засмучувати, але це навряд, - похитав головою хазяїн. - В нас тут нема кораблів. Ми здебільшого домосіди, - і додав, немов вибачаючись: - Тут такі чудові місця, навіщо вирушати кудись ще?

- Ну... чудові, звісно, - ввічливо погодився Кларк. - Ви тут, як я розумію, все життя живете?

- І навіть довше, - кивнув Влад.

- У якому сенсі? - здивувався Стівенсон. Йому раптом зовсім недоречно згадалися стародавні легенди про вампірів та іншу погань, що живе після смерті. Здається, найзнаменитішого вампіра звали якраз Влад...

- Вже декілька поколінь, - пояснив хазяїн. - Цьому будинку, вважай, років двісті.

- Двісті років? - здивувався тепер вже Кларк, оглядаючи трубчасто-вузловатий матеріал стін. - Не думав, що він такий... міцний.

- Це ж вампук, - посміхнувся Влад. - Він залишається живий, навіть коли його зрізають. Стеблі випускають коріння, що з'єднують їх один з одним, а найнижчий ряд коріння уходить в землю. Дуже надійна конструкція. Не те що якесь мертве залізо, яке з'їдає іржа, і не холодне каміння. У ваших краях такого нема?

- Н-ні, - відповів Кларк. - У нас здебільшого нанокомпозити... хоча, в принципі, процес наноассемблювання у якомусь сенсі подібний до вирощування живої тканини. Але отримані продукти, звісно, не можна назвати живими - після того, як програма збірки відпрацювала, усі процеси припиняються. Це, взагалі-то, гарантує безпеку... - саме продаж новітніх (ну або тих що вважалися такими у віддалених світах) зразків нанотехнологій мешканцям периферійних планет і була бізнесом компаньйонів, тому Кларк сам не помітив, як перейшов на професійну мову, навряд чи зрозумілу співбесіднику. Все ж таки навіть найбільш глухі галактичні діри, куди Кларк та Стівенсон забиралися дотепер, були передовим краєм культури у порівнянні зі світом, відірваним від усілякої цивілізації вже двісті років.

- Не уявляю, як можна жити у мертвих будинках, - похитав головою Влад, мабуть, і справді не дуже багато зрозумівши зі слів гостя. Кларк, своєю чергою, збагнув, що "килим" під його ногами - насправді не килим, а щось на кшталт сухого та пухнастого моху. "Навряд чи в нас тут знайдуться клієнти, - подумав він. - Хоча, звісно, усе одно їм нема чим платити."

Думки Стівенсона, вочевидь, розвивалися у схожому напрямку, оскільки він спитав: - Ну і як тут йде ваш бізнес?

- Бізнес? - не зрозумів Влад.

- Мій товариш має на увазі - як справи на фермі? - пояснив Кларк. - Адже у вас тут ферма, вірно?

- Добре, - відповів хазяїн і знов посміхнувся. - А як ще можуть йти справи?

- Ну... раніше тут жило та працювало більше народу, вірно? - спитав Кларк, окидаючи поглядом довгий стіл.

- Ну... у минулі роки наша родина бувала й більшою, - визнав Влад, здається, без особливого бажання. - Але зараз тут лише я, мій брат і Лана.

- І Ахмет? - уточнив Кларк. Йому раптом здалося, що Ахмет міг бути не реальним мешканцем хутора, а плодом уяви дівчинки. Але хазяїн лише підтвердив із черговою посмішкою:

- І Ахмет, звісно.

- Ви ж торгуєте із сусідами? - продовжував світську бесіду Кларк, бажаючи дізнатися, чи є тут хоч якась економіка, або лише одне натуральне господарство. Коли їжа росте просто на власній стелі, неважко повірити у друге. Але, звісно, не бульбахами самими...

- А як же, - кивнув Влад. - На хомок завжди є попит. Вони добре плодяться і швидко ростуть.

- Тут поблизу є місто? - дізнався Стівенсон. - Чи хоча б велике село?

- Ні, - похитав головою Влад. - Навіщо міста, якщо можна жити на природі?

- Ну, хоча б щоб було де проводити ярмарки. Куди з'їжджаються продавці та покупці, - "якщо вже у вас тут не можна просто замовити товар через Мережу", додав Стівенсон подумки.

- Є місця, де проходять щорічні свята - відповів Влад. - Люди співають, танцюють, читають вірші й усе таке. Ну, і також укладають усілякі угоди - торгівельні там, чи щодо весілля. Але туди збираються лише на свята. Зазвичай там ніхто не живе. Ну й, звісно, коли комусь щось потрібно, він може не чекати свята, а одразу приїхати до потрібного хутору. Все ж таки сусіди один одного знають.

- А якийсь уряд у вас тут є? - поцікавився Кларк.

- Уряд?

- Ну... начальство. Керуючі. Люди, що встановлюють закони для всіх та слідкують за їх дотриманням.

- Ні-і-і, - затряс головою Влад. - Навіщо? Це ж насильство! Кожен сам собі закон. Хомки ось і ті самі випасаються, їм пастух не потрібен. А люди ж не хомки, вірно я кажу?

- А якщо хтось, ну, наприклад, захоче викрасти в тебе хомку?

- З чого б йому робити таку дурницю? - здивувався хазяїн. - По-перше, хто ж захоче засмучувати сусіда? А по-друге, навіщо? Якщо він попросить, я йому й так дам.

- Безплатно?

- Чому б не дати, якщо іншому потрібно, а в тебе зайве? Наступного разу я в нього щось попрошу. Або не в нього, а в когось ще. Є чим - сплачуєш, немає - просиш так. Іншим разом в тебе попросять. Адже головне - жити у мирі та не ображати сусідів, вірно?

- Гмм... - протягнув Кларк.

- А у вас хіба не так?

- Майже, - поспішно завірив Стівенсон, штовхаючи під столом Кларка ногою. - Просто в нас там, ее... більше народу, ну й трапляються, ее... не зовсім хороші люди. Але це винятки. Ми-то, звісно, не такі.

- Щось Ланка довго на кухні порається, - вимовив Влад, замовкнувши. - Піду перевірю, як в неї справи.

- Ну, що я казав? - промовив Кларк, щойно хазяїн вийшов. - Військова база суперагресорів перетворилася на колонію хіпі.

- Хіпі?

- Ну... були такі у пізньому середньовіччі. Теж полюбляли ходити босими, співати пісні та проповідувати ненасильство, єдність з природою та життя без держави.

- І на твою думку, таке й справді може працювати?

- В умовах низьких технологій та надлишку ресурсів - чому б ні? Коли їжа росте на стелі, а хомок навіть випасати не треба. А жодних більш складних задач в них тут нема.

- Так, але... людська природа є людською природою. Не вірю, що в них тут зовсім не буває... ну, якщо не крадіїв, якщо тут це й справді безглуздо, то якихось шибайголів чи, наприклад, ґвалтівників. Чи тут жінки теж нікому не відмовляють, щоб "не ображати сусідів"? Хоча і в цьому випадку знайшлися б якісь збоченці, яким потрібне саме насильство...

- Здається, я знаю, що тут трапилось, - відповів Кларк. - Вірус підсилював агресію, так? Але не створював її з нуля. Тому всі, кому було що підсилювати, і справді перебили один одного. А залишилися лише ті, хто був цілковито позбавлений агресивності. Напевно, пара відсотків таких є у будь-якій популяції - навіть на досить великій військовій базі серед обслуговуючого персоналу, чи навіть серед солдатів, якщо їх призивали насильно. І зараз тут живуть лише носії цього генотипу. У певному сенсі, стерильне суспільство...

- У біології "стерильний" означає "безплідний", - пригадав Стівенсон. - І здається мені, не дарма. Уся ця пасторальна утопія не здатна на жодний прогрес. Навпаки - вони втратили усі технології... можливо, навіть знищили їх свідомо. Я не впевнений, що погром на базі, про який ти казав, вчинили агресори, а не ось ці пацифісти. Для яких наука та техніка - це зло, насилля та війна. Може, Влад забороняє доньці ходити на базу саме з цієї

причини, а не тому, що боїться, що вона наколе ногу на якийсь уламок. І через тисячу років вони будуть так само жити в очеретяних халупах та доїти хомок.

- Тепер вже не будуть, - заперечив Кларк. - Ми повернемо їх у цивілізацію.

- Якщо самі зможемо звідси вибратися, - похмуро нагадав Стівенсон.

- Ну, якщо ми не зможемо знайти справний - чи принаймні ремонтопридатний - гіперпередавач, це займе більше часу, - відповів Кларк. - Але комп нашого корабля набитий знаннями. Що теоретично дозволяють відтворити технології, починаючи з будь-якого рівня. Пройти все той же шлях від бронзової доби до гіперприводу, що й уся людська цивілізація, але на порядки швидше.

- Цивілізація мала тисячі робочих рук, - нагадав Стівенсон. - Ми не зможемо зробити це удвох. Навіть за допомогою наших нанороботів, у яких дуже вузька спеціалізація. А місцевих ти не змусиш нам допомагати.

- Ну чому ж не змушу? - усміхнувся Кларк. - Якщо вони тут повністю позбавлені агресивності, а ми - ні, це дає нам деяку конкурентну перевагу, ти так не вважаєш?

Стівенсон відкрив рота, але відповісти не встиг. До кімнати увійшла Лана, урочисто несучи на дерев'яній таці чотири великі миски з їжею, і слідом за нею - її батько.

- Пригощайтесь, любі гості! - весело проголосив Влад. - Ланка для вас свій фірмовий салат зварганила!

Стівенсон першим схопив з таці одну з мисок, не чекаючи, поки таку перед ним поставлять господарі. Не те щоб після цієї бесіди він серйозно побоювався, що його тут отрують, але, як кажуть, зайвої обережності не буває. Вміст усіх чотирьох мисок (що являли собою, як зі здивуванням зрозуміли земляни, половини шкаралупи величезних яєць) виглядало цілком однаково: це й справді був якийсь різнобарвний салат з місцевих овочів та фруктів. Нарізані кубиками, тонкими скибочками та кружечками, вони були зліплені у кулі, закріплені густим соусом та вкладені кільцем навколо круглого, як у латаття, м'ясистого листа, на якому дрібними блідо-рожевими напівпрозорими кульками було охайно викладено щось на кшталт рози вітрів. Виглядало все це майже як твір мистецтва - навіть шкода було їсти; втім, пряний запах дражнив апетит, спонукаючи віддати належне фізіології, а не естетиці.

Щоправда, одразу ж виявилась і більш суттєва перешкода.

- Ее... а можна виделку? - запитав Кларк, із подивом оглядаючи поставлену перед ним миску.

- Взагалі-то ми зазвичай їмо руками, - відповів Влад, вибачаючись, - але, якщо ви бажаєте, можу дістати для вас дерев'яні ложки для юшки. Правда, боюся, ними буде не дуже зручно...

- Ні-ні, - одразу ж відступився Кларк, - я завжди за те, щоб їсти екзотичні страви, як це роблять аборигени. Лише скажіть - тут усе їстівне, чи щось лише для краси?

- Звісно, все, - гигикнула Лана, вже всівшись поряд з батьком, і, схопивши трьома пальцями зліплену зі шматочків кульку, швидко відправила її до рота. Інші наслідували її прикладу.

Страва й насправді виявилася смачною; зголоднілий Кларк майже муркотів від задоволення, та й Стівенсон не відставав, не зважаючи на явну відсутність у мисці улюбленого ним м'яса. Аборигени спочатку з'їли кульки з країв (що, власне, диктувалося і формою посуду, що вимагала зберігати симетрію для балансу), і земляни, дивлячись на них, чинили так саме; потім Лана, яка працювала щелепами швидше за всіх, підняла за краї центральний лист із викладеним на ньому візерунком (лист був такий товстий, що не прогинався) і з хрумкотом відкусила від нього. Стівенсон одразу зробив те ж саме, очікуючи відчути кисло-солодкий смак ягід. Але ніжний солонуватий смак блідо-рожевих бусинок викликав зовсім інші асоціації.

- Це ікра якоїсь риби? - поцікавився Стівенсон. - Дуже смачна.

- Ні, - відповів Влад, - це яйця перламутрових павуків.

- Я сама їх збирала! - гордо відповіла Лана.

З горла Стівенсона вирвався хрипляче-харкаючий звук. Шматочки напівпережованої їжі полетіли у миску та на стіл. З витріщеними очима та пурпурним обличчям Стівенсон кинувся до виходу, затискаючи рот рукою. Йому таки вдалося добігти, але крізь відкриті двері все одно було чутно, як він блює на вулиці.

- Що це з ним? - у голосі Лани звучала неприкрита образа. - Йому не сподобався мій салат? Але ж він сказав, що смачно!

- Салат чудовий, - поспішно відповів Кларк, ще не встигнувши доторкнутися до його центральної частини, - просто там, звідки ми родом, не їдять павуків. Навіть у вигляді зародків. І... я, звісно, люблю куштувати екзотичну їжу, але... ви не проти, якщо я також утримаюсь?

- Дивний звичай, - зауважив Влад. - Взагалі у нас павучі яйця вважаються великим делікатесом. Їх непросто збирати, перламутрові павуки живуть лише у кронах дерев, і їх можуть збирати лише діти - тонкі гілки можуть не витримати ваги дорослого... Я, чесно кажучи, не в захваті, що Лана лазить так високо. Але хіба її втримаєш? - Влад глянув із посмішкою на насуплену доньку. - Але, звісно, ми в жодному випадку не хотіли вас образити, - додав він поспішно. - Прошу вибачення, якщо ми зробили вам неприємно. І, будь ласка, передайте наші вибачення вашому другу.

- Він же сказав, що смачно! - сердито повторила Лана, вочевидь не бажаючи приєднуватися до вибачень. - Ненавиджу, коли мені брешуть!

- Ну, тобі ж ці яйця точно подобаються? Давай я віддам тобі свою порцію? - примирливо запропонував Кларк, протягуючи їй свій незачеплений "павучий бутерброд". Дівчинка прийняла підношення, але нічого не сказала.

Повернувся Стівенсон. Він вимучено посміхався, але від будь-якої подальшої їжі відмовився та попросив пити. Влад поспіхом виніс його запльовану миску та повернувся з чимось на кшталт шкіряного бурдюка та чотирма тонкими й легкими чашками без ручок, що були вставлені одна в одну (при ближчому розгляді вони виявилися зробленими з сухої шкірки якогось плоду). Лана тим часом зосереджено жувала, кидаючи на Стівенсона невдоволені погляди.

У бурдюку виявилася проста джерельна вода, що землян цілком влаштовувало. Краще вже не експериментувати із вишуканими напоями, котрі можуть виявитись виділеннями якихось гусениць чи жаб...

- Отже, можу я поцікавитися, що саме трапилося з вашим кораблем і як взагалі він опинився тут? - повернувся раптом до теми Влад.

Компаньйони обмінялися миттєвими поглядами. Тепер вже невизначеними формулюваннями відбутися не вдалося б. Треба було або зухвало брехати щось про вітри та течії, або казати правду.

- Боюся, що... це не можна пояснити без спеціальних... корабельних термінів, які ти, напевно, не зрозумієш, - промовив Кларк.

- А я все ж таки спробую, - усміхнувся хазяїн дому.

- Спонтанна декогеренція гіперприводу, що викинула нас у континуум саме тут, - чесно відповів Стівенсон. - Після чого нам так і не вдалося ані знову активувати гіперпривід, ані знайти несправність.

- От же ж халепа, - відгукнувся Влад. Стівенсон подумав з роздратуванням, що, скажи він якусь завідому нісенітницю на кшталт "тір'ямпампатор оближно бурбулював", абориген відреагував би так само.

Лана між тим покінчила із їжею, але все ж не поквапилась геть від нудних дорослих розмов з незрозумілими словами. Навпаки, вона сито відкинулась назад, упершись лопатками та потилицею у стіну, і без жодного сорому закинула босі ноги на стіл, схрестивши їх у кісточках і рухаючи пальцями, мабуть, у такт якоїсь мелодії. Стівенсон миттєво скривився, дивлячись на її чорні від бруду, що в'ївся, підошви. За іронією долі, якраз у цивілізованому світі, який уособлювали собою він та Кларк, колишні уявлення про гігієну втратили практичний сенс - їхня генетично вдосконалена імунна система впоралася

б практично з будь-якою можливою інфекцією - але рефлекси живуть значно довше за раціональні причини, що їх породили. Стівенсон покосився на Влада, сподіваючись, що той приструнить доньку, але хазяїн, здається, не вбачав у поведінці дівчинки нічого особливого.

- Отже, нам потрібна допомога, - підхопив тим часом Кларк. - Якщо тут, як ти кажеш, нам ніхто допомогти не в змозі, то нам потрібно викликати її з... наших країв. Можливо, ти чув щось про тутешні гіперпередавачі? ("Якщо вже його не збентежили слова про гіперпривід...", - подумав Кларк. Хоча він також припускав, що Влад лише зобразив незворушність, щоб не виглядати простаком.)

- Ні, тут такого нема, - похитав головою Влад.

- Ну, принаймні раніше вони тут точно були, - заперечив Кларк. Він ще більше впевнився, що абориген не розуміє, про що йдеться - але якщо описати йому, як це виглядає, можливо, він і збагне... - І один я бачив та оглядав не раніше як сьогодні. Але він, на жаль, повністю зруйнований. Це всередині великого бетонного купола. Там по периметру таке тороїдальне кільце, це надпровідний індуктор... (чи знає Влад, що таке "тороїдальне"?) Тобто, це приблизно як великий сріблястий пончик... (чи печуть тут пончики?) Ти був на Старій Базі? - безпорадно закінчив Кларк.

- Де? Тут будь-які старовинні руїни називають Старою Базою, - повідав Влад.

- Ну, там... - Кларк хотів показати напрямок та назвати відстань і одразу зрозумів, що не знає ані одного, ані другого. Довірившись Лані, він не стежив за дорогою. Він занадто звик до того, що навіть у найбільш глухих населених планет (а на ненаселених він у своєму житті не був - що йому там робити?) є навігаційні супутники, і, відповідно, заблукати неможливо в принципі, якщо лише не лізти у якісь непроникні для їхніх сигналів підземелля. Але тут діючих супутників не було (не враховуючи горезвісний буй), і навігатори землян були нікчемними. І зараз Кларк міг збагнути лише, що від бази до хутора вони йшли не прямою. Адже вони спершу крокували крізь ліс, а потім повернули вздовж ріки, яка ще й петляла... І тутешнє сонце рухається небом швидше, аніж на Землі, а отже, в інтуїтивні орієнтири також не годиться. Все можна порахувати, якщо знати початковий час та напрямок, але Кларк не знав ані одного, ані другого.

Він повернувся до Стівенсона:

- Ти засік маршрут, яким ми йшли від купола?

- Гмм... - для того це питання також стало несподіванкою. - Взагалі-то я думав, що *ти* стежиш за орієнтирами. А я стежив лише за дупою Лушки. Але Лана ж знає дорогу! - одразу ж збагнув Стівенсон. - Спитай у своєї доньки, біля якого куполу ми із нею зустрілися, - запропонував він Владу.

- Так ти знову туди ходила? - насупився Влад, повертаючись до доньки. - Скільки разів я тебе просив...

- Брехун! - обурено вигукнула Лана, дивлячись на Стівенсона. - Ти ж *обіцяв*!

Тільки тут Стівенсон згадав про дане ним слово, але якщо він і відчув каяття, то лише зовсім миттєве. На фоні усіх негараздів останнього часу та перспективи застрягнути на цій дикій планеті на десятиріччя на нього стрімкою хвилею накочувало роздратування і злість на маленьку паршивку. Спершу він ледь не наклав у штани через її Лушку, потім проблювався через її павучі яйця (логіка підказувала, що в обох випадках Лана була не винною, не хотіла зло поглузувати з нього і вже точно аж ніяк не могла знати про найсильнішу арахнофобію, на яку він страждав з дитинства - але злість, яку він довго стримував і яка нарешті прорвалася, не бажала слухати логіку), тепер вона тицяє йому майже в ніс свої брудні п'яти й ще має зухвалість робити йому зауваження таким тоном, яким жодна дитина не може розмовляти із дорослим! А батько, вочевидь, за нею дух ронить після смерті матері й замість того, щоб приструнити як слід, дозволяє дівчинці вити з нього мотузки!

- Якщо хтось із нас і брехун, що порушує свої обіцянки, то це ти, - вимовив Стівенсон найбільш суворим та повчальним тоном, на який був здатен. - Адже це ти

обіцяла своєму батьку не ходити туди. І не лише набрехала йому, але й нас підбивала зробити те ж саме!

Логіка була бездоганною, але очі Лани лише звузились від гніву.

- Ти! - вигукнула вона. - Ти засмутив мого тата!

- А твоєму татові, - їдко продовжував Стівенсон, - було б варто більше уваги приділяти вихованню доньки! Спершу хоча б пояснити їй, що класти брудні ноги на обідній стіл - це свинство!

- Стівенсон... - застережливо промовив Влад, простягаючи руку в напрямку до його губ, але того було не спинити:

- А якщо слова не доходять, то не "скільки разів просити", а добряче відлупцювати! Можете вже мені повірити, це допомагає краще, аніж усі ці дитячі психологи, яких у цій дірі все одно...

Договорити Стівенсон не встиг. Все трапилося буквально за якусь секунду. Щойно Лана сиділа, здавалося б, у геть непридатній для стрибка позі - і ось вона вже злетіла над столом, а у наступну мить вже усією своєю вагою повалилася на Стівенсона. Ця вага була не такою вже й великою, але землянин, що не очікував атаки, звалився з лавки горілиць та вдарився головою о підлогу. Мох пом'якшив удар, і той не завдав шкоди; Стівенсон, все ще не розуміючи як слід, що відбувається, машинально спробував зіпхнути із себе малу фурію, але усі його рефлекси чинили опір тому, щоб вдарити її навсправжки. Всупереч своїм нещодавнім грізним заявам, він ніколи у житті не бив дітей, й вже тим паче дівчат.

Отже, останню долю секунди, коли в нього ще був шанс врятувати своє життя, було втрачено. Маленькі гострі зуби впилися в його шию над коміром скафандра, безпомилково знаходячи сонну артерію.

Кларк оговтався лише тоді, коли фонтан багряної крові оросив його ногу та лівий бік; декілька крапель, здається, долетіли навіть до обличчя. Він підхопився (наскільки дозволяла лавка, занадто важка, щоб посунути її назад), смикаючи з кобури паралізатор. Той вискочив й одразу ж зачепився за край столу, так, що Кларк ледь знов не упустив його; з другого разу він все ж таки спромігся підняти свою недозброю, але, керований тими ж рефлексами, які щойно згубили його компаньйона, спершу наставив її через стіл на Влада (той сидів нерухомо і жодним чином не намагався йому завадити) і лише потім розвернувся наліво, до джерела істинної небезпеки.

Лана вже відірвалася від своєї жертви й підводилася на ноги. Тіло на підлозі ще смикалося, та ось кров з розірваної артерії вдарила вгору в останній раз, і все припинилося. Лана повернулася до Кларка, втираючи рота рукою, але кров все ще крапала з її підборіддя на легке платтячко.

- Дуже прошу не мати образи, - сказала вона, ніби нічого не сталося. - Він засмутив мого тата. І ще він...

Кларк, не слухаючи, вже тиснув на кнопку паралізатора, і ще, і ще. Але розрядів не було. Попри індикатор на руків’ї, що як і раніше світився зеленим.

Кларк міг би спробувати вдарити її ногою, але це навіть не спало йому на думку. Ще пару секунд він дивився в тупому жаху на цю... цю істоту, що перегороджувала йому шлях на волю. Потім скочив на лавку, звідти на стіл та побіг до виходу. Ніхто не намагався його затримати. Він зістрибнув зі столу і вилетів з кімнати; залишалося здолати лише невеликі сіни - і він вирветься з цього клятого дому. Але в ту ж саму мить ззовні почулися кроки, і двері розкрилися. На порозі з'явився чоловік, якого можна було б сприйняти як більш молоду версію Влада, але Кларк не кинув на нього навіть миттєвого погляду. Бо попереду чоловіка до сіней, жваво перебираючи шістьма кривими лапами, вбігло вкрите лускою чудовисько, що було схоже на помісь величезного бультер'єра із середньої величини алігатором, і погляд трьох його жовтих очей, одразу ж спрямований на забризканого кров'ю чужинця, не обіцяв нічого хорошого. Кларк не вигадав нічого розумнішого, аніж пожбурити йому просто в морду нікчемний паралізатор. Звісно, легкий пластиковий

корпус відскочив від носа лускатого, не спричинивши жодної шкоди. Але на настрій монстра це якщо й вплинуло, то аж ніяк не найкращим чином.

- Фу, Ахмет! Фу! - долинув ззаду голос Влада, але звір вже стрибнув. Кларк встиг лише підняти руку, захищаючи горло. Чотири ікла, довгі, гострі та тонкі, як голки, із легкістю пронизали матеріал скафандра та впилися у підставлене передпліччя; Кларк відчув усю вагу монстра, що повис на ньому. Його ноги підкосилися, в очах потемніло, і землянин впав на підлогу, втрачаючи свідомість.

- Ви мене чуєте? - хтось клацнув пальцями спершу над лівим, потім над правим вухом. - Кларк? Містере Кларк?

Він важко розплющив віки й декілька разів кліпнув, перш ніж розрізнив стелю зі звисаючими звідти червоними бульбахами. Скосивши очі праворуч - на голос - він побачив Влада, що сидів на краю ліжка. Кларк все згадав та ледве втримав стогін. Він спробував обережно ворухнутися, перевіряючи, чи не зв'язаний він. Все виявилося ще гірше: він взагалі не відчував свого тіла.

- Я... живий? - прохрипів він.

- Звісно, - відповів Влад. - Бусуча отрута не вбиває. Вона лише паралізує жертву. Бачте, бусуки відкладають яйця у плоть своєї здобичі, що слугує харчами дитинчам, залишаючись при цьому живою до самого їхнього виходу з тіла. Досить звичайний механізм у комах, але рідкісний у великих хребетних, наскільки мені відомо...

Кларк відчув крижаний жах у животі.

- Ви що, хочете сказати, що я зараз...

- Ні, звісно, ні, - посміхнувся Влад. - Ахмет не відкладав у вас яйця. Адже він самець. Самці бусук також віддають перевагу живим консервам, але для себе. В них досить компактний травний тракт, через що вони не можуть одразу з'їсти багато. Тому процес поїдання жертви розтягується зазвичай на декілька тижнів. Починають вони із кінцівок, намагаючись якомога довше не пошкоджувати життєво важливі органи... Добра новина для жертви полягає у тому, що болю вона при цьому не відчуває - нервова система припиняє працювати практично повністю. Але Ахмет, звісно, не розцінював вас як здобич. Навіть дикі бусуки не полюють на людей. Ручну теоретично можна натаскати на людину, але ми цим, звісно, не займаємося. Ми використовуємо їхній дивовижний нюх здебільшого для пошуку підземних грибів... Ахмет просто захищався, у єдиний доступний йому спосіб. Ви його налякали.

- Хто кого налякав... - пробурчав Кларк.

- Отже, до речі, щодо паралічу, - Влад показав Кларку знайомий паралізатор. - Я ціную те, що ви прийшли до нас без летальної зброї, але й ця річ тут також цілком нікчемна. Як і будь-які бластери. Ми накрили увесь архіпелаг стасіс-полем. Жодні потужні розряди тут неможливі. Лише слабкі струми, нездатні спричинити шкоду. Теоретично, звісно, можна виготовити старовинну вогнепальну зброю. Але зробити для цього порох було б досить проблематично, тим паче у домашніх умовах. Бачте, в нас тут зовсім нема селітри. Можна обійтися й без неї, але це вимагає вже синтезу азотної кислоти на серйозному хімічному обладнанні із використанням платино-родієвих каталізаторів, а ми подбали, щоб нічого такого не залишилось ніде на планеті.

- Як покращилась ваша англійська, - усміхнувся Кларк. - Нащо було ламати комедію, зображуючи сільського вайлуха? Ми могли б одразу поговорити, як ділові люди. І дивися, вдалося б уникнути...

- Не було жодної комедії, - похитав головою Влад. - Ми дійсно живемо так, як ви бачили... більшу частину часу, коли ніщо не заважає. І нам таке життя подобається. А щодо англійської... я дійсно не так добре знав вашу мову на момент нашої першої зустрічі. А моя донька й тим паче. Бачте, - промовив він вибачним тоном, - у нас англійська - це мова, якою розмовляють з тваринами. Звернутися англійською до людини - означає завдати їй образу.

З тваринами наукових тем, самі розумієте, не обговорюють, тож мені довелося проштудіювати деякі старі книги, поки ви були без свідомості.

- Скільки ж я тут валяюся?

- Шість тижнів.

Кларк приголомшено мовчав, перетравлюючи почуте.

- Прошу не приймати це в образу, - церемонно промовив Влад. - Як я розумію, ця традиція пішла не через те, що ваша мова погана, а через те, що наші та ваші пращури колись були ворогами. Але зараз це вже не має значення... Ви знаєте, що трапилося на нашій планеті?

- Тут був військовий полігон, де Федерація випробовувала вірус, що підвищує агресію. Коли вірус вирвався з-під контролю, планету зачинили на карантин, а після розпаду Федерації й взагалі забули про неї. Вважалося, що ви тут усі один одного перебили.

- Як бачите, не всі, - усміхнувся Влад. - Хоча за три тижні Бійні дійсно загинуло більш ніж три чверті населення. Але ті, що залишилися, усе ж спромоглися зупинитися. Та навчитися жити з цим.

- Жодної зброї, жодної промисловості, що здатна її виробити... навіть жодних ножів та виделок, - почав розуміти Кларк.

- М'яка підлога, у багатьох будинках і стіни, - кивнув Влад. - Усі предмети за можливістю - або м'які, або легкі, або крихкі, або, навпаки, як наші меблі, такі великі та важкі, щоб ніхто не міг підняти їх самотужки. Ну й таке інше. Але все це не вирішує головної проблеми. Люди здатні вбивати й без усіляких додаткових засобів, ви самі бачили, як це буває...

- Авжеж! - Кларка пробрав озноб, коли він згадав цю картину.

- Ми уникаємо всього, що здатне підвищити агресивність. М'яса, алкоголю, спортивних змагань... взагалі будь-якого суперництва. На наших фестивалях, де показують своє мистецтво співаки, поети тощо - аж до кулінарів - ніколи не присуджуються місця та премії. Жодних суперечок, жодної політики, звісно. Ці свята - єдині випадки, коли багато людей збираються разом. Лише для радості та веселощів, ніколи для звичайного життя, що здатне спровокувати конфлікти... Адже ми не перебуваємо у стані постійної люті та ненависті, як ви, сподіваюсь, вже зрозуміти. Доки ніщо не виведе нас з рівноваги, ми, в цілому, звичайні люди. Але от якщо нас щось *засмутить*...

Влад трохи помовчав та продовжив:

- Звісно, ми все одно змушені спілкуватися один з одним. Люди не можуть жити в абсолютній самотності - можливо, деякі, але не всі. Спочатку ми сподівалися, що нас врятує ввічливість. Така абсолютна, витончена ввічливість, що виключає саму можливість сказати іншому щось неприємне... Нашим церемоніалам перших років позаздрили б на стародавньому Сході, наскільки я знаю земну історію... Але потім з'ясувалося, що це не працює. Занадто витончена ввічливість перестає сприйматися буквально. Усі відчувають у ній лицемірство. Окрім того, складність цих церемоній сама по собі починає дратувати, а особливо поштиві формулювання починають сприйматися як завуальовані знущання - навіть якщо насправді нічого подібного і не малося на увазі. Тож потім ми, навпаки, максимально спростили стиль спілкування та поведінки. Не до хамської грубості, звісно. Принцип "у жодному разі не ображати іншого, якщо хочеш жити" усе одно головний. Але - жодних церемоній, жодних обов'язкових правил, жодних обмежень чужої свободи. Просити можна, наказувати не можна. Не подобається - відвернися або піди. Плюс, звісно, хомки...

- До чого тут хомки?!

- Ви знаєте, нащо вони потрібні?

- Молоко та шерсть?

- Це не головне їхнє призначення. В першу чергу вони допомагають знімати агресію.

- Тобто ви дивитесь, як вони мирно випасаються, гладите їх та відчуваєте умиротворення?

- Ні, - просто відповів Влад, - коли нам хочеться вбити людину, ми замість цього забиваємо хомку. Ногами, руками, усім, що трапиться. Вони дуже зручні для цього - не здатні ані чинити опір, ані втекти, лише кричать. І як я вже казав, швидко відновлюють поголів'я. Але, на жаль, не кожен у приступі люті встигає добігти до хомки. І не кожен здатний переносити агресію на інший об'єкт. Тому навіть разом усі наші заходи не дають гарантії від ексцесів...

- "Ексцесів!" Головне - підібрати влучний термін, так? Я правильно розумію, що за вбивство мого товариша вашій доньці не буде *взагалі нічого*? Я розумію - вона неповнолітня і все таке, але - зовсім ніякого покарання? Навіть без солодкого не залишите?

- Я співчуваю вашій втраті, містере Кларк. І це не формальна ввічливість. Я знаю, про що кажу. Коли їй було вісім років, вона вбила мою дружину. Свою матір.

- Великий космос... - тільки й встиг пробурмотати вражений Кларк.

- Не варто так жахатися, містере Кларк. До того моя дружина сама вбила трьох наших дітей. Усіх - ще зовсім малими. Першого вона намагалася годувати груддю, і він ледь не відгриз їй сосок. З немовлятами взагалі біда, вони ж зовсім не здатні контролювати свою агресію... З двома іншими вона не повторювала цю помилку, але вони дістали її своїм плачем та вередуванням. А Лана майже ніколи не плакала та не канючила. Але й свою незалежність почала проявляти з раннього віку. Що не завжди подобалося її матері. Одного разу вона не лише накричала на Лану, але й відлупцювала її. Вона *вважала*, що це безпечно - відлупцювати восьмирічну дитину. Що завжди зможе з нею впоратися, у яку б лють та не прийшла. Але Лана не чинила опору, коли її били. Якби вона стала чинити опір, Марія напевно вбила б і її теж. Проте Лана стоїчно винесла покарання. А під ранок, коли Марія міцно спала і не чекала на напад, пробралася до її спальні та задушила її подушкою. Взагалі-то "ніколи не мститися" - чи не найголовніший із наших принципів. Інакше на цій планеті й дійсно давно не залишилося б людей. Але... це діти, ви ж розумієте. З дітьми найважче. Дорослим все ж таки легше себе контролювати...

- Не розумію, як ви можете жити з нею після цього, - з почуттям промовив Кларк. - Хоча, ви кажете... ваша дружина також...

- Лана насправді гарна, добра дівчинка, - заперечив Влад. - Вона дійсно бажала зробити вам приємне. Вона любить гостей. Спеціально поралася, роблячи цей складний салат. А ваш друг... Якби він хоча б не сказав, що її треба відлупцювати, може, вона ще б змогла стриматися. Але - ви вже знаєте, що коштувало життя її матері. Замахів на власну фізичну недоторканість Лана не терпить абсолютно. А я не встиг попередити, все трапилося так швидко... До речі, який був у вашого друга улюблений колір?

- Гадки не маю, - здивувався Кларк. - Взагалі-то ми не були такими вже близькими друзями, в першу чергу - діловими партнерами... хоча, звісно, коли весь час літаєш разом...

- Ну хоча б він віддавав перевагу синьому чи помаранчевому?

- Кажу ж - гадки не маю. А яке за зараз вже має значення?

- Лана хоче знати, які квіти висадити на його плесі.

- Плесі?... - розгублено повторив Кларк, а потім згадав видовище, що відкрилося їм, коли вони підійшли до цього дома. І як дівчинка хизувалася: "Це мої плеса, а це тата!" - Ви хочете сказати, що... кожна куртина у вас в саду...

- Саме так, - кивнув Влад, - чиясь могила. Але не все так страшно. Не всіх їх вбили я та Лана. Я ж кажу, цьому будинку майже двісті років. Могили накопичувалися весь цей час.

- Але ваших рук справа там все ж таки є. І її також. Не лише ваша дружина.

- Не лише, - визнав Влад, але вдаватися у деталі не став. Кларк хотів спитати, скількох все ж таки вбила ця добра дівчинка за дванадцять років свого життя - та і її батько також - але раптом зрозумів, що зовсім не бажає це знати.

- Так що щодо гиперпередавачів? - спитав він замість цього. - Я правильно розумію, що ви зруйнували їх усі? Причому навіть не під час Бійні, а вже після?

- Так, - кивнув Влад. - Вибачте, Кларку, але нам тут зовсім не потрібні прибульці з зовнішнього світу. Та навіть новини з зовнішнього світу. Там забагато усілякого... *такого, що засмучує*.

- Але ми могли б допомогти вам! - вигукнув Кларк, відчуваючи, як його шанси вибратися звідси з примарних перетворюються на нульові. - Ви ж бачите, я не підхопив цей вірус. Моя імунна система сильніша за нього. Генетика сильно просунулася за ці два сторіччя, ми можемо зробити те ж саме і для вас...

- Ні, - похитав головою Влад. - Нам це не потрібно.

- Чому?!

- Я вже сказав - нам подобається наше життя. Так, у ньому є свої мінуси... але загалом, наскільки я знаю історію минулого, ніколи ціла планета не жила так мирно та спокійно, як живемо ми. Найчастіше вбивають діти або дітей. З дорослими це трапляється не так часто. І, окрім того... вірус посилює не лише агресію. Не знаю, що задумували його творці, але за фактом він взагалі стимулює реакцію на подразники. Якщо подразник - негативна емоція, він викликає скажену лють. А якщо подразник - зацікавленість, реакцією буде бурхлива інтелектуальна діяльність. Ми тут фактично усі - творчі особистості, я не дарма згадував наші фестивалі... Лана, до речі, чудові пісеньки складає, хоча виконавської майстерності їй поки що не вистачає... Але це не лише мистецтва стосується. Наука в нас також не стоїть на місці... там, де нам це потрібно.

- Стасіс-поле, - згадав Кларк. - Я ніколи не чув про таку штуку. Думав, це якась військова таємниця...

- Наша власна розробка, - кивнув Влад. - І не лише це. Ця ваша декогеренція гіперприводу...

- Теж ваших рук справа?!

- Чесно кажучи, це наша помилка, - визнав Влад. - Мета була прямо протилежною. Ізолювати нашу планету від гіперпростору. Щоб більше ніхто і ніколи не спромігся сюди прилетіти. Але замість цього вийшло, що ми зруйнували когеренцію корабля, що трансфігурував через сполучену область зворотної гіперпроєкції. У зв'язку з чим приношу вам найщиріші вибачення. Найменш за все ми бажали саме такого результату. Але наші люди вже знайшли, у чому проблема, і більше такого не трапиться.

- Дуже за вас радий, - саркастично скривився Кларк. - Але як же я? Ви вимкнете цю свою установку, щоб я міг улетіти?

- Боюся, що ви знаєте відповідь на своє питання, містере Кларк.

- А якщо я присягнуся, що нікому про вас не розповім?

Влад делікатно промовчав, дозволяючи співбесіднику самому усвідомити власну дурість.

- Але я ж не можу залишитися жити тут, - жалібно промовив Кларк. - Я не один з вас!

- Чому ні? Вам достатньо буде всього лише засвоїти простий принцип - ніколи не дратувати інших. Це не означає, що треба лестити чи брехати. Якщо ми не бажаємо почути відповідь, яка нам неприємна, ми просто не задаємо питання. А якщо задаємо, то готові почути чесну відповідь, вона лише не повинна бути хамською за формою, звісно. Просто ніколи не псуйте настрій співбесіднику за власною ініціативою, тільки й всього. Так, і, про всяк випадок: у стані... афекту ми майже втричі сильніші та швидші за звичайних людей. Потім за це доводиться розплачуватись страшенним апетитом, але це потім... Тож не варто сподіватися, що вам вдасться відбитися. Просто не доводьте до цього.

- А мені, отже, псувати настрій зможе кожен, хто забажає? Я не хочу, щоб мене тут перетворили... на хомку.

- Ніхто не стане спеціально знущатися з вас, - заперечив Влад. - Ми тут занадто відвиклі від того, що таке взагалі можливо. Стосовно людини, я маю на увазі. Хомки - це хомки.

- І чим же я тут буду займатися, на вашу думку? На що жити? Мої гроші із зовнішнього світу, як я розумію, не вартують тут нічого... Хоча зачекайте - наш корабель! Навіть якщо ви не збираєтесь використовувати його за призначенням, інформація у його компі коштує купу грошей!

- Як транспортний засіб він нам не потрібен, - підтвердив Влад, - а інформацією в нас заведено ділитися безплатно. Але не хвилюйтеся, голодувати ви тут не будете. В принципі, природа архіпелагу достатньо щедра, щоб людина могла жити у повній самотності, обходячись лише її дарами, хоча вам я б цього не радив. Для цього потрібно добре розбиратися у тутешній флорі та фауні. Інакше бусуча отрута може стати ще не найстрашнішою неприємністю. Навіть не дивлячись на те, що тутешні хижаки, як я вже казав, не вважають нас здобиччю, тому, наприклад, я не переймаюся щодо Лани, коли вона у лісі. В певному сенсі, наша природа подібна нашому суспільству. Не провокуй, не переходь межі - і тебе не зачеплять. Але для цього потрібно знати та розуміти ці межі. Тому вам я б порадив... ви ж не фізик та не лікар? - влаштуватися робітником на якусь ферму. Та ось хоча б до нас. У Лушки скоро очікується приплід, треба буде доглядати за дитинчатами. А це досить... *дратівлива* робота. Раніше її робив Лекс, але... із втратами. А ви зможете впоратись, не вбивши жодного з них.

- Не для того я навчався у коледжі, щоб прибирати лайно за триокими коровами, - пробурчав Кларк.

- Вас ніхто не змушує, - знизав плечима Влад. - Пропонувати можна, просити можна, наказувати не можна. Вам взагалі не обов'язково жити тут, якщо ви не бажаєте.

- Тобто я все ж можу улетіти? - зрадів Кларк.

- Ні, - м'яко поправив Влад. - Ви можете померти. Зараз чи в будь-який час потім, за вашим бажанням. І до речі, я б хотів, щоб перше рішення ви прийняли зараз. Річ у тім, що дія бусучої отрути взагалі-то зовсім не тимчасова, як ви, здається, подумали. Вона незворотно руйнує нервову систему. Навіть з вашим генотипом. Але є засіб, що забезпечує регенерацію. Ми розробили його, коли приручили бусук, і відтоді воно є у кожному домі, де є ці тварини. Завдяки першим трьом ін'єкціям ви прийшли до тями. Щоб повністю відновити контроль над тілом потрібно ще біля дюжини ін'єкцій протягом восьми-дев'яти тижнів. Але цей засіб досить складний у виробництві, і, відповідно, недешевий. І мені не хотілося б витрачати його марно. Тому мені потрібно ваше рішення - чи хочете ви жити у нашому світі, знаючи, що - як і всі ми - ніколи не зможете його покинути?

- Скажіть вже прямо - якщо я відмовлюся працювати на вас, то не отримаю ліків!

- Хто не може заплатити, може просто попросити, - нагадав Влад. - Але і його, своєю чергою, можуть попросити про послугу у відповідь. Яку він, звісно, не зобов'язаний надавати. Але невдячність - якість, що досить таки *засмучує*...

- Гаразд, гаразд, я зрозумів. Я згоден. Робіть цю вашу ін'єкцію.

- Трохи пізніше. І зроблю її, власне, не я. Поки можете поспати, а коли Лана повернеться з лісу, я відправлю її до вас.

- Ні! Тільки не вона! - вигукнув Кларк, не володіючи собою; образ розірваного горла Стівенсона знов яскраво став перед його очима. - Тим паче коли я зовсім безпорадний!

- А хто, на вашу думку, доглядав за вами всі ці шість тижнів? - здивувався Влад. - Чесно кажучи, ані я, ані Лекс не любимо поратися з хворими, ліками й всім таким. Нас це *дратує*. А ось Ланка, навпаки, на додачу до пісенних та кулінарних має ще й медичні схильності. Вона вже у шість років на хомках тренувалася. А зараз вона вже, у ваших термінах, досить професійна медсестра. І взагалі, Кларку, - Влад уважно подивився на землянина, - якщо ви збираєтесь жити й працювати на нашому хуторі, я б дуже просив вас позбутися упереджень щодо моєї доньки. Те, що трапилось - це просто нещасний випадок,

зрозуміло? Як і у вас з Ахметом. Йому ми, до речі, вже пояснили, що ви свій. Він запам'ятав ваш запах і більше вас не чіпатиме.

- Так, - вбито пробуркотів землянин. - Я, ее, дуже прошу не тримати образи. І сам її не тримаю.

- Чудово, Кларку, - широко посміхнувся Влад. - Ви швидко вчитеся.

Кларк не думав, що після усіх цих новин зможе заснути, але, не маючи після відходу хазяїна інших занять, окрім споглядання коренеплодів на стелі, і дійсно незабаром зісковзнув у сон. Прокинувся він від звуку свого імені, що повторювалося високим голоском.

Лана стояла біля його ліжка із лякаюче великим шприцом у руці. За винятком цього медичного пристрою, вона виглядала так само як і у день їхньої першої зустрічі - навіть плаття, здається, було тим же самим, ретельно випраним від крові.

- Привіт, Кларкі! - посміхнулась вона. - Рада, що ти оговтався. І що ти більше не сердишся, як сказав тато.

Кларк не знайшов, що на це відповісти.

- Я... ще раз прошу вибачення, - похмурилася дівчинка. - Я посадила йому сині квіти. Як моїй мамі. Ти ж не проти?

- Мм... сині - це добре, - вичавив із себе Кларк.

- Тато сказав, що ти тепер будеш жити з нами та допомагати Лушці з лушатами. Це здорово! Вони такі кумедні, коли малі. Дарма дядько Лекс їх не любить. Вони, звісно, багато гидять, але ж їм треба багато їсти, щоб швидко рости.

"От же ж щастя привалило", - подумав Кларк.

Лана взяла його руку; він бачив це, але нічого не відчув. Як не відчув і укол, коли голка встромилася у вену. Це було дико - дивитись на власну кінцівку і нічого не відчувати, немов укол робили в протез.

- Не відчуваєш, так? - Лана немов прочитала його думки. - Нічого, вже скоро. Зате не боляче! - спробувала підбадьорити вона його, висмикуючи шприца. - Ахмет, до речі, також передає свої вибачення.

- Він що – мислячий? - пробурчав Кларк.

- Ну, майже. Бусуки дуже розумні. Все розуміють, лише розмовляти не вміють. Він ніколи раніше людину не кусав. Це він від несподіванки.

- Знаю, - буркнув Кларк.

- Ми тепер всі будемо друзями, - пообіцяла дівчинка. - Ти, я та Ахмет.

- Звісно, - змусив себе сказати Кларк.

- Піду тобі щось приготую. Я тебе весь цей час відваром поїла, але ти ж можеш вже жувати, так? Не хвилюйся, - гигикнула вона, - павучих яєць більше не буде! Мені більше дістанеться, - Лана знов широко посміхнулася. - Ну гаразд, не сумуй тут поки що, я постараюся швидко, - вона майже розвернулася до виходу, але одразу ж зупинилась, осяяна новою думкою. - Хоча, звісно, як ти можеш не сумувати - лежиш тут, ворухнутися не можеш... А знаєш що? Давай я, як їжу приготую, спою тобі свої пісні?

- Це буде дуже мило, - приречено погодився Кларк.

- От чудово! Тато каже, мені ще треба багато тренувати виконавчу майстерність. А як же її тренувати без слухачів?

- Авжеж - понуро підтвердив Кларк, розуміючи, що ані Влад, ані Лекс цими слухачами бути не бажають.

Задоволена Лана попрямувала до виходу, пританцьовуючи та щось муркотячи на ходу, але на півдорозі знов зупинилася та обернулася.

- От тільки мої пісні не англійською, - сказала вона пробачливим тоном. - А ти ж нашої мови не знаєш?

- Нічого, - завірив її Кларк. - У пісні головне звучання, а не сенс.

- Сенс теж важливий, - суворо заперечила дівчинка. - Але я тобі розповім, про що там.

- Авжеж, - погодився він в черговий раз.

Лана протанцювала далі до виходу, але вже у дверному прорізі зупинилася й озирнулася втретє:

- І ще, Кларкі, про всяк випадок... який твій улюблений колір?

2016

Переклав Десафьянте делла Сомбра
Допомагав Ігор Тараненко